

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτικές»**

**Αμερικανικές Πολιτικές Πολιτιστικής Επιρροής στην
Ευρώπη στον Ψυχρό Πόλεμο**

Παναγιωτίδης Χαράλαμπος

Κόρινθος, Ιούλιος 2013

University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Relations
Department of Political Studies and International Relations

Master Program in
International Relations and Politics

American Policies for Cultural Influence in Europe During
Cold War

Panagiotidis Charalampos

Corinth, July 2014

Συντομογραφίες

ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δυνάμεων
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
CCF	Congress for Cultural Freedom
CRD	Cultural Relations Department
IACF	International Association for Cultural Freedom
OWI	Office of War Information
OMGUS	Office of Military Government United States
USIA	United States Information Agency
USIS	United States Information Service

Ευχαριστίες

Ολοκληρώνοντας τον κύκλο των μεταπτυχιακών μου σπουδών θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κα. Κωνσταντίνα Μπότσιου για την επιστημονική της καθοδήγηση, την πολύτιμη συμβολή της στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας και την ουσιαστική υποστήριξη που μου παρείχε. Τυχόν παραλείψεις, αβλεψίες και λάθη του τελικού κειμένου οφείλονται αποκλειστικά σε μένα.

Περίληψη

Με την παρούσα μελέτη επιχειρούμε να αναλύσουμε πτυχές του Ψυχρού Πολέμου στο πλαίσιο της πολιτιστικής διαμάχης μεταξύ των δύο βασικών αντιμαχόμενων πολιτικών συνασπισμών με έμφαση στην πολιτική των ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ, ως κυρίαρχες δυνάμεις σε κάθε ένα από τα μπλοκ, επένδυσαν τεράστια ποσά για να διαμορφώσουν ένα κοινό πολιτιστικό πλαίσιο με τον υπόλοιπο κόσμο. Στην Ευρώπη, η διαμάχη αυτή επηρέασε διάφορες πτυχές της καθημερινότητας με διάφορα μέσα, συμπεριλαμβανομένων και μυστικών υπηρεσιών. Βασικοί αποδέκτες της αμερικανικής πολιτικής ήταν αριστεροί διανοούμενοι και το ευρύτερο κοινό ως δύο διακριτές οντότητες. Για καθεμιά από αυτές ασκήθηκε διαφορετικού είδους πολιτική. Οργανώσεις όπως το Congress for Cultural Freedom, που χρηματοδοτούνταν από την CIA, χρησιμοποιήθηκαν για να προσελκύσουν διανοούμενους. Επιπλέον, αποστασίες καλλιτεχνών στη Δύση βοήθουσαν στη διαμόρφωση μιας αρνητικής εικόνας για τις χώρες του υπαρκτού πολιτισμού. Από την άλλη πλευρά το ευρύτερο κοινό επηρεαζόταν μέσα από τον κινηματογράφο, το ραδιόφωνο και τον καταναλωτισμό. Ιδιαίτερα οι άνθρωποι που περιορίζονταν μέσα στο «σιδηρούν παραπέτασμα» προσελκύνονταν μέσα από ραδιοφωνικές παραγωγές και τον καταναλωτισμό που διαμόρφωναν μια θετική εικόνα για τη Δύση.

Abstract

This paper examines the Cold War under the light of cultural war in the battleground of ideology. The two superpowers (USA-USSR) invested huge amounts of money in order to win the hearts and minds of people across the blocks. In Europe, cultural competition affected various aspects of everyday life and mobilized many agencies, including secret services. The primary targets for the USA were left-wing intellectuals and the broad masses of everyday people as two distinctive categories. These two groups were influenced by different types of policies. Organizations like the Congress for Cultural Freedom, which was secretly funded by the CIA, sought to attract intellectuals. Furthermore, prominent Soviet or Eastern European artists, who defected to the West, made it easy for the USA to promote a negative depiction of communism. The ordinary people were, on the other hand, connected with the values of capitalism via mass entertainment like, notably cinema and the radio) as well as consumerism. Especially radio broadcasts and consumer goods were used as means to allure people beyond the “Iron Curtain”

into adopting a positive attitude towards liberal democracy.

Περιεχόμενα

Συνοπτομογραφίες	3
Περίληψη	6
Abstract	6
Εισαγωγή.....	9
1 Η Σημασία της Πολιτιστικής Επιρροής	13
2. Οι Οργανώσεις και η Δράση τους.....	19
2.1 Το Congress for Cultural Freedom (CCF).....	19
2.1.1. Η Δράση του CCF	24
2.2. Η United States Information Agency	27
2.2.1. Οι Βιβλιοθήκες του USIA/USIS.....	28
2.2.2 Το Ραδιόφωνο στην Υπηρεσία του Ψυχρού Πολέμου.....	30
2.2.3. Η Δράση του VoA.....	33
3. Ο Κλασικός Χορός, ο Κινηματογράφος και οι Αποστασίες.....	37
3.1. Ο Κινηματογράφος στην Υπηρεσία του Ψυχρού Πολέμου	37
3.2. Ηχηρές Αποστασίες.....	43
Συμπεράσματα	48
Βιβλιογραφία.....	55

Εισαγωγή

Μια από τις λιγότερο μελετημένες διαστάσεις των διεθνών σχέσεων στον Ψυχρό Πόλεμο είναι ο ανταγωνισμός ΗΠΑ-ΕΣΣΔ και των συνασπισμών τους στο πολιτιστικό και πνευματικό πεδίο. Οι ΗΠΑ ειδικότερα επένδυσαν πολλούς πόρους σε αυτόν τον τομέα, αφού αρχικά η Σοβιετική Ένωση ήταν αποτελεσματικότερη στις ζυμώσεις μεταξύ διανοούμενων, ενώ ταυτόχρονα δαπανούσε πολύ περισσότερα χρήματα σε σύγκριση με τις σχετικές δαπάνες των ΗΠΑ. Τα τελευταία χρόνια έχει παραχθεί αξιόλογη διεθνής κυρίως, βιβλιογραφία για το θέμα αυτό, η οποία φωτίζει τα δύο στρατόπεδα του Ψυχρού πολέμου και τις στρατηγικές πολιτιστικής επιρροής που ανέπτυξαν σε διάφορες περιόδους και σε επιμέρους πεδία. Αντιθέτως, η ελληνική βιβλιογραφία παραμένει ισχνή.

Με βάση τη διαθέσιμη βιβλιογραφία, η εργασία αποσκοπεί να εστιάσει στην πολιτιστική πολιτική των ΗΠΑ στην Ευρώπη ως όχημα για τη στερέωση πολιτικής επιρροής και οικονομικής αλληλεπίδρασης. Η πτυχή του Ψυχρού Πολέμου που αφορά στην προώθηση του πολιτισμού των αντιμαχόμενων πλευρών παρουσιάζει μεγάλο εύρος δυνατικών πεδίων μελέτης. Θα εξεταστούν οι δεκαετίες του 1950, 1960 και του 1970, οπότε η συγκεκριμένη πολιτική δράση συστηματοποιείται μέσα από τα αρμόδια υπουργεία και μη-κυβερνητικούς φορείς (ιδρύματα, πολιτιστικές πρωτοβουλίες κ.λπ.) συμβάλλοντας στην πολυπλοκότητα του διπολικού ανταγωνισμού. Τέτοια Ιδρύματα ήταν η Υπηρεσία Πληροφόρησης των ΗΠΑ (United States Information Agency-USIA) και το Κογκρέσο για την Πνευματική Ελευθερία (Congress for Cultural Freedom-CCF). Το πρώτο (USIA) είχε ως στόχο να παρέχει ενημέρωση σχετικά με τη ζωή και την πολιτική στις ΗΠΑ. Το δεύτερο (CCF) επιχειρούσε να παρουσιάσει πτυχές της αμερικανικής υψηλής διάνοησης και ταυτόχρονα να καταδείξει τις αδυναμίες του σοσιαλιστικού ρεαλισμού τόσο στην τέχνη όσο και στα γράμματα. Βασικός του στόχος ήταν η εδραίωση της ελευθερίας της έκφρασης στην τέχνη. Η ψυχροπολεμική προπαγάνδα είχε επηρεάσει και τον κινηματογράφο, τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην ΕΣΣΔ, ενώ ταυτόχρονα καλλιτέχνες-αποστάτες, κυρίως από την ΕΣΣΔ, έπαιρναν μέρος σε μια πολιτική διαμάχη.

Ο τομέας του πολιτισμού αποτελεί τη βάση οικοδόμησης κάθε κοινωνίας, αφού οι κανόνες που την διέπουν στηρίζονται στις πολιτιστικές αξίες κάθε λαού. Η κατανόηση αυτού του

πλαίσιου είναι κομβικής σημασίας για την προώθηση και εδραίωση ευρύτερων πολιτικών που δε σχετίζονται άμεσα με τον πολιτισμό. Ο Wallerstein (1990) τονίζει πως ο κόσμος του πνεύματος αποτελεί το ιδεολογικό όπλο για την κάλυψη της πραγματικότητας. Το αίσθημα ανωτερότητας, επιπλέον, που χαρακτηρίζει αυτό που αποκαλούμε «Δύση», της δίνει το ηθικό έρεισμα και τη νομιμοποιεί να μεταλαμπαδεύει τα πρότυπά της στις υπόλοιπες χώρες. Η κριτική που ασκείται στην παραπάνω άποψη στηρίζεται στη μονοδιάστατη αντίληψη του πολιτισμού, καθώς τον αντιλαμβάνεται μονάχα ως συνδετικό κρίκο της κοινωνίας, χωρίς να τον ιεραρχεί βάσει κριτηρίων, όπως τα διαφορετικά ήθη και έθιμα που χαρακτηρίζουν ανθρώπους ανάλογα με την κοινωνικοοικονομική τους προέλευση (Boyne, 1990).

Το ζήτημα του πολιτισμού και γενικότερα η άσκηση πολιτικής μέσω αυτού απασχόλησαν συγγραφείς όπως οι Dalek (1983), Saunders (2001) και Rubin (2012). Οι Berghahn (2001) και Belmonte (2008) μας εισάγουν στο θέμα, εκθέτοντας στοιχεία που αφορούν σε δράσεις οργανώσεων που επιδιώκουν τον προσεταιρισμό του πνευματικού κόσμου στο άρμα της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Τέτοιες οργανώσεις είναι το Congress for Cultural Freedom (CCF), το United States Information Agency (USIA) και το Ίδρυμα Φορντ (Ford Foundation). Αξίζει να σημειώσουμε πως στο διαδίκτυο υπάρχουν ιστοσελίδες που διατηρούν αρχεία της εν λόγω υπηρεσίας. Το Πανεπιστήμιο του Illinois παρουσιάζει την ιστοσελίδα του USIA όπως ακριβώς ήταν το 1999, όταν και έπαψε να λειτουργεί. Η ιστοσελίδα των αμερικανικών Εθνικών Αρχείων (National Archives and Records Administration, www.archives.gov) παρέχει επίσης επίσημα έγγραφα που σχετίζονται με τη λειτουργία και την οργάνωσή του. Επιμέρους στοιχεία της πολιτιστικής διαμάχης του Ψυχρού Πολέμου αναλύει ο Cauter (2008). Στο βιβλίο του γίνονται εκτενείς αναφορές σε ζητήματα κινηματογράφου, θεάτρου και αποστασιών.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας μας αναλύουμε τη σημασία που έδιναν, κυρίως οι Αμερικανοί, στη διαμόρφωση ενός κοινού πολιτιστικού πλαισίου για τη Δύση και ταυτόχρονα στην προβολή του ως ανώτερου του αντίστοιχου σοβιετικού, είτε αναφέρονταν στη μαζική εκδοχή του είτε στην υψηλή διανοήση. Ο Wallerstein (1990) δίνει ένα ικανοποιητικό πλαίσιο αναφοράς, ενώ επιπλέον η Belmonte (2008) εξηγεί με σαφήνεια το πολιτικό πλαίσιο των ΗΠΑ σε αυτόν τον τομέα. Ακόμη, γίνεται αναφορά στην προσπάθεια συντονισμού των προσπαθειών αυτών, είτε αυτή αφορούσε αποκλειστικά στις προσπάθειες των ΗΠΑ είτε είχε να κάνει με τους

συμμάχους της.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας μας θα αναφερθούμε στη δράση του CCF και του USIA. Το CCF αποτέλεσε έναν οργανισμό άμεσα συνδεδεμένο με τη CIA που έδρασε στην Ευρώπη μέχρι την εποχή που οι σχέσεις των δύο έγιναν φανερές. Έκτοτε ο οργανισμός αυτός άρχισε να διαλύεται. Βασικό εγχειρίδιο της μελέτης μας είναι η εργασία του Berghahn (2001), ο οποίος αναλύει επισταμένως τα γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά την ίδρυση, λειτουργία και διάλυση της οργάνωσης αυτής. Το CCF δρούσε σε πολλές χώρες και μέσα από τις εκδόσεις του επεδίωκε να διαμορφώσει πολιτική άποψη, ενώ ταυτόχρονα η συσπείρωση διανοούμενων γύρω από τις δράσεις του έδινε μεγάλη αξιοπιστία. Εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι οι περισσότεροι από αυτούς τους διανοούμενους ήταν είτε αριστεροί είτε πρώην κομμουνιστές. Αναλύουμε, επίσης, την επιμέρους δράση της οργάνωσης σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης, όπου δραστηριοποιούνταν.

Στη συνέχεια παρουσιάζουμε την επίσημη πολιτική των ΗΠΑ μέσα από το USIA και τα μέσα που χρησιμοποιούσαν, για να καταδείξουν τις διαφορές ανάμεσα στο καπιταλισμό και τον σοσιαλισμό. Πιο συγκεκριμένα, η Belmonte (2008) και ο Hixson (1998) αναδεικνύουν την προσπάθεια αυτή που πλαισιώνεται από περιοδικές εκδόσεις και τον ραδιοφωνικό σταθμό Voice of America (VOA). Εδώ εξετάζουμε τον τρόπο οργάνωσης και τη λειτουργία των βιβλιοθηκών, που βρίσκονταν στο εξωτερικό υπό την ευθύνη του USIA και έφερναν σε επαφή τους ανθρώπους με τον πολιτισμό και την καθημερινότητα στις ΗΠΑ. Το ραδιόφωνο έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αντιπαράθεση μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων. Το κανάλι Voice of America ήταν ο κρατικός φορέας των ΗΠΑ, που μετέδιδε με πολλούς τρόπους μηνύματα που αποσκοπούσαν να υπονομεύσουν την αντίστοιχη σοσιαλιστική προπαγάνδα.

Στο τελευταίο μέρος της παρούσας εργασίας αναλύουμε την προπαγάνδα μέσα από τον κινηματογράφο, ο οποίος αναπτύχθηκε ραγδαία στις ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου ως μέσο πληροφοριών, προπαγάνδας και τέχνης. Ειδικότερα, αναφέρουμε περιστατικά λογοκρισίας στον κινηματογράφο, κυρίως στα τέλη της δεκαετίας του 1940 και στις αρχές του 1950 –τα οποία σχετίζονται άμεσα με την πίεση που ασκούνταν λόγω του κλίματος που είχαν διαμορφώσει, όσοι δρούσαν στο πλαίσιο του Μακαρθισμού. Ο Cauter (2008) παρουσιάζει με λεπτομέρειες γεγονότα που σχετίζονται με τη μελέτη μας τόσο αυτά που έλαβαν χώρα στις ΗΠΑ

όσο και στην ΕΣΣΔ. Μελετήσαμε, ακόμη, συγκεκριμένες ταινίες που είχαν στόχο να επηρεάσουν αρνητικά το κοινό σχετικά με τον σοσιαλισμό. Τέλος, αναφέρονται οι αποστασίες, οι κίνδυνοι που μπορούσαν να προκύψουν από αυτές αλλά και τα αίτιά τους. Οι σημαντικότερες για την προπαγάνδα της Δύσης σε βάρος του σοσιαλισμού αποτελούν και αυτές μέρος της μελέτης, είτε αφορούσαν διασημότητες είτε απλούς ανθρώπους

1 Η Σημασία της Πολιτιστικής Επιρροής

Η σημασία του πολιτισμού αναδεικνύεται μέσα από τη διαμόρφωση ενός κοινού πολιτιστικού υπόβαθρου που διαπνέει τις σχέσεις των ανθρώπων αλλά και το τι είναι επίκαιρο σε κάθε εποχή ή όχι. Ο Wallerstein (1990) διατυπώνει τη θέση πως πολλά στοιχεία της κοινωνίας μας διαιώνονται βάσει πολιτιστικών στερεοτύπων, χωρίς να στηρίζονται στη λογική. Αυτό ακριβώς καταδεικνύει και τη δυναμική που έχει η πολιτιστική επιρροή σε μια αντιπαράθεση όπως ο Ψυχρός Πόλεμος. Άλλωστε, η χρήση πολιτιστικών συμβόλων, που προέρχονται από διάφορους χώρους (τέχνες, θρησκεία, επιστήμη), μπορεί να δικαιολογήσει και να νομιμοποιήσει την άσκηση βίας (Galtung, 1990). Ο πολιτισμός καθορίζει τη δράση των ανθρώπων μέσα σε ένα περιβάλλον, αν και διαφέρει η δράση αυτή ανάλογα με την εποχή και την ιστορική συγκυρία (Swidler, 1986). Ο πολιτισμός δίνει δυνατές εναλλακτικές επιλογές διαχείρισης της καθημερινότητας των ανθρώπων. Επηρεάζοντας, λοιπόν, τα πολιτιστικά στοιχεία λαών, μπορεί κανείς να διαμορφώσει θετικές και αρνητικές στάσεις κατά το δοκούν. Αυτό, ωστόσο, δεν είναι εύκολο, καθώς απαιτεί τεράστια προσπάθεια, ενώ ταυτόχρονα είναι δύσκολο να γίνει επισταμένη ανάλυση για το μέγεθος της επίδρασης του πολιτισμού. Επομένως, είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον να εστιάσει κανείς σε αυτόν τον τομέα, όταν υπάρχει μια διαμάχη του εύρους και της έκτασης που έλαβε ο Ψυχρός Πόλεμος. Κατά τη διάρκειά του είχαμε αρκετές συγκρούσεις μεταξύ χωρών ως έκφραση της διαμάχης μεταξύ των δύο κύριων αντιμαχόμενων πλευρών. Ακόμη και η θρησκεία αποτέλεσε πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ ΗΠΑ-ΕΣΣΔ, όπως τονίζει η Kirby, παραλληλίζοντάς την ως διαμάχη μεταξύ του καλού και του κακού (Thomas, n.d.). Οι θεοσεβούμενες ΗΠΑ ήταν το αντίπαλον δέος στην «κακή»-άθρη ΕΣΣΔ. Άλλωστε, ο Χριστιανισμός επηρέαζε πολλούς ανθρώπους και από τις δύο πλευρές του παραπετάσματος (Thomas, n.d.). Δεν είναι τυχαία η επίδραση της Καθολικής Εκκλησίας στο κίνημα της Αλληλεγγύης στην Πολωνία και ιδιαίτερα του Πάπα Ιωάννη Παύλου Β' (Osa, 1997). Αντίστοιχα, στις ΗΠΑ το ιερατείο είχε και αυτό σημαντική επιρροή και ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στους ιερείς που είχαν καταγωγή από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Κάτι τέτοιο συνέβαινε, καθώς λειτουργούσαν ως εκπρόσωποι των κοινοτήτων τους.

Ήδη, πριν από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η Βρετανία ανέλαβε πρωτοβουλίες σε θέματα πολιτιστικής πολιτικής, καθώς αντιλαμβανόταν τις επιπτώσεις μιας Σοβιετικής

κυριαρχίας στην Ευρώπη και όχι μόνο. Έτσι, το 1943 δημιούργησε μια ομάδα στο Υπουργείο Εξωτερικών που διαχειριζόταν πολιτικές πολιτισμού, η οποία μετεξελίχθηκε σε Τμήμα Πολιτιστικών Σχέσεων (Cultural Relations Department-CRD) το 1945 (Aldrich, 2003). Οι ΗΠΑ προώθησαν την “αμερικανοποίηση”, έτσι ώστε οι άνθρωποι να εκτιμήσουν τα αγαθά και τις αξίες της αμερικανικής φιλελεύθερης δημοκρατίας (Lucas, 2003). Αξίζει να σημειώσουμε πως πολλά από τα θέματα που απασχολούν τις σύγχρονες κοινωνίες όπως τα θεσμοθετημένα ανθρώπινα δικαιώματα ή τα δικαιώματα συγκεκριμένων ομάδων (π.χ. γυναίκες, ανάπηροι κ.λπ.) ή μειονοτήτων αποτελούν προϊόντα της αμερικανικής πολιτικής. Αυτό βέβαια αντίκειται στις παραινέσεις του Kennan, ο οποίος θεωρούσε πως, λόγω της οικονομικής ισχύος των ΗΠΑ, συνθήματα σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αύξηση του επιπέδου διαβίωσης σε διεθνές επίπεδο θα λειτουργούσαν μονάχα ως τροχοπέδη (Lucas, 2003). Η διαδικασία αυτή ήταν ιδιαίτερα δύσκολη, καθώς τόσο οι συντηρητικοί όσο και οι κομμουνιστές στην Ευρώπη είχαν εδραιώσει την άποψη πως οι ΗΠΑ δεν έχουν πολιτισμό και πως ο καταναλωτισμός που προωθούν φθείρει τον ανώτερο ευρωπαϊκό πολιτισμό (Gienow-Hecht, 2003).

Τα πρώτα χρόνια της συμμαχικής κατοχής στη Γερμανία οι Αμερικανοί κατέληξαν στο συμπέρασμα πως δε μπορούσαν να συντονίσουν τις επιμέρους δράσεις τους σε πολιτιστικά και εκπαιδευτικά ζητήματα. Επιπλέον, δεν είχαν σαφή στοχοθεσία στην πολιτιστική τους πολιτική, πράγμα που δημιουργούσε προβλήματα στην προπαγανδιστική τους προσπάθεια. Έτσι, το OMGUS οργάνωσε την επιχείρηση Backtalk, με την οποία προωθούνταν οι αξίες της φιλελεύθερης δημοκρατίας (Scott-Smith, 2000b). Η ιδιότυπη διοικητική διαίρεση του Βερολίνου σε τέσσερις ζώνες κατοχής ήταν το καταλληλότερο θέατρο πολιτιστικής πολιτικής προσεταιρισμού του γερμανικού λαού. Τόσο η ΕΣΣΔ όσο και οι ΗΠΑ προσπάθησαν να εντυπωσιάσουν τον Γερμανούς με τα επιτεύγματά τους, αν και σταδιακά οι Αμερικανοί υπερέκρασαν τους Σοβιετικούς τους αντιπάλους, καθώς πολλοί κάτοικοι του Σοβιετικού τομέα επέλεξαν για τις αγορές και τη διασκέδασή του το Δυτικό τομέα (Poiger, 2000: σελ. 1-4). Έτσι, άρχισαν να διαμορφώνονται οι συνθήκες εκείνες που στα επόμενα χρόνια θα συσπείρωναν αντικομμουνιστές διανοούμενους υπό την σκέπη του CCF. Στο πλαίσιο που διαμορφώθηκε τόσο από τις ΗΠΑ όσο και από άλλες δυτικές χώρες, στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν τη σοβιετική προπαγάνδα, οργανώθηκαν συλλογικότητες για τον καλύτερο συντονισμό. Έτσι, εκτός

από δυτικοευρωπαϊκή ένωση, το NATO δημιούργησε και αυτό ένα τμήμα που ασχολούνταν με ζητήματα πληροφοριών και διαχειριζόταν ζητήματα προπαγάνδας. Αξίζει να σημειώσουμε πως οι Βρετανοί δε τη θεωρούσαν ως μια συλλογική προσπάθεια ισότιμων μελών αλλά μια κίνηση με ηγέτες τους Αγγλοσάξονες (Risso, 2011).

Οι ΗΠΑ είχαν οργανωθεί στον τομέα της πολιτιστικής προπαγάνδας, απασχολώντας ειδικούς στην επικοινωνία. Η πολιτική αυτή είχε ως στόχο να προβάλει το αμερικανικό σύστημα/όραμα της φιλελεύθερης δημοκρατίας παρά να λειτουργήσει εξαναγκαστικά σε άλλους λαούς (Nye Jr., 2008). Για την επίτευξη των σκοπών τους οι Αμερικανοί χρησιμοποιούσαν μεταξύ άλλων ως προπαγανδιστικά μέσα εκπαιδευτικά προγράμματα και δελτία ειδήσεων (Osgood, 2002). Αξίζει να σημειώσουμε πως, όσοι μετείχαν αυτής της προσπάθειας, θεωρούσαν πως βρίσκονταν στην πρώτη γραμμή του αγώνα για τη διατήρηση του αμερικανικού τρόπου ζωής (Belmonte, 2008: σελ. 6-7). Είχαν τη δυνατότητα να παρουσιάσουν τις πιο ελκυστικές πτυχές της αμερικανικής ζωής, περνώντας το μήνυμα πως ο καπιταλισμός μπορεί να προσφέρει περισσότερα στον απλό άνθρωπο από τον κομμουνισμό, ανέσεις υλικές και πνευματικές που ο κομμουνισμός αδυνατούσε να πλησιάσει. Η διαδικασία αυτή όμως ήταν δύσκολη, καθώς η μεθοδολογία παρουσίασης του μηνύματος διέφερε ανάλογα με τον αποδέκτη. Έτσι, η “διαφήμιση” του καπιταλισμού είχε αποτέλεσμα ανάλογο με τις ιδιαιτερότητες κάθε κοινού. Αντίθετα, πιο εύκολη ήταν η παρουσίαση του δυσμενούς κλίματος διαβίωσης στη Σοβιετική Ένωση (Belmonte, 2008: σελ. 6-7).

Τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι αξιωματούχοι στις αμερικανικές υπηρεσίες προπαγάνδας, δεν περιορίζονταν μόνο στα πλαίσια της δράσης τους. Στο εσωτερικό των ΗΠΑ η κριτική απέναντι κυρίως στο USIA εστιαζόταν στους στενούς δεσμούς της με το κράτος. Έτσι, σταδιακά η USIA μετατράπηκε σε φορέα που αναφερόταν απευθείας στον Πρόεδρο των ΗΠΑ (Gienow-Hecht, 2003), αποκομμένη από κάθε άλλο δημόσιο φορέα ή πρόσωπο. Στη συνέχεια βέβαια, οι δραστηριότητες πολιτιστικής επιρροής ιδιωτικοποιήθηκαν, ιδιαίτερα μετά την αποκάλυψη των σχέσεων μεταξύ CCF-CIA. Έκτοτε, πρωταγωνίστησαν ιδιωτικά ιδρύματα όπως το Ford Foundation. Αυτό, ωστόσο, δε σημαίνει πως οι ιδιωτικοί οργανισμοί δεν δρούσαν και κατά την περίοδο πριν από την πτώση του CCF.

Το Ford Foundation επεδίωκε να συγκεράσει στόχους πολιτιστικούς και αναπτυξιακούς γενικότερα. Κυρίως δαπανούσε μεγάλα ποσά σε δράσεις σχετικές με τη γεωργία, ενώ ταυτόχρονα για να πετύχει τους πολιτιστικούς της στόχους προωθούσε προγράμματα ανταλλαγών και υποτροφιών. Αλλά δεν περιοριζόταν σε αυτούς τους τομείς. Συνέβαλε στην επαφή διαφόρων διαμορφωτών κοινής γνώμης (δημοσιογράφων, πολιτικών καθηγητών κ.λπ.) με το αμερικανικό πολιτικό σύστημα με βάση την άποψη ότι οι αρνητικές στάσεις οφείλονταν στην αδυναμία να γίνει κατανοητή η αμερικανική ιδιοσυγκρασία (McCarthy, 1987). Η θετική γνώμη των «ειδικών» μπορούσε να έχει πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα σε ολόκληρες κοινωνίες. Η δράση του Ford Foundation σε αυτά τα πεδία εντάθηκε κυρίως μετά το 1950, καθώς η κεντρική κυβέρνηση των ΗΠΑ παραχώρησε τέτοια θέματα για να επικεντρωθεί σε αμιγώς πολιτικά. Ταυτόχρονα, προκρίθηκε να υλοποιείται η πολιτιστική πολιτική από ιδιωτικούς οργανισμούς ως ιδανικότερη λύση, καθώς έτσι οι επιμέρους πρωτοβουλίες δεν θα παρουσιάζονταν ως προπαγανδιστική προσπάθεια της ίδιας της κυβέρνησης, αλλά σαν ιδιωτικές πρωτοβουλίες (McCarthy, 1987).

Ο πολιτιστικός ανταγωνισμός αποτέλεσε σημείο μεγάλης τριβής μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Η σημασία που έδιναν στην πολιτιστική υπεροχή φαίνεται από το γεγονός ότι δαπανούσαν χρήματα, ανθρώπινους πόρους και χρόνο σε αυτήν την προσπάθεια. Η οργάνωση των ΗΠΑ στο πρώιμο στάδιο αυτής της διαμάχης ήταν υποτυπώδης. Μέχρι το 1950, ωστόσο, οι ΗΠΑ είχαν οργανωθεί σε σημαντικό βαθμό κυρίως γύρω από το USIA, το οποίο λειτουργούσε βιβλιοθήκες στο εξωτερικό, αλλά και το Voice of America, έναν ραδιοφωνικό σταθμό που παρουσίαζε την πραγματικότητα με την αμερικανική ματιά. Μέσα από την οργάνωση αυτή αλλά και άλλες ιδιωτικές οργανώσεις, οι ΗΠΑ χρησιμοποίησαν στοιχεία του πολιτισμού και της καθημερινότητάς τους που τις έκαναν θελκτικές στους υπόλοιπους λαούς. Έτσι, επετύγχαναν να αυξήσουν την επιρροή τους, ως αποτέλεσμα συνδυασμού στρατιωτικής, οικονομικής ισχύος με το λεγόμενο Soft Power. Ιδιαίτερη συνδρομή, μάλιστα, είχαν οι ιδιωτικοί οργανισμοί σε αυτή την προσπάθεια, καθώς με αυτόν τον τρόπο εκτός από εξοικονόμηση πόρων μπορούσαν οι ΗΠΑ να αποποιηθούν κατηγοριών για προπαγανδιστική δράση.

Η έννοια της ήπιας ισχύος (Soft Power), όπως διαμορφώθηκε από τους Αμερικανούς, αναφέρεται στην προσπάθεια να μεταστρέψει κανείς τις επιθυμίες των ανθρώπων μέσα από την

προσέλκυση χρησιμοποιώντας πολιτιστικά και οικονομικά επιτεύγματα (Nye Jr., 2004a: σελ. 5; Nye Jr., 2008). Μέσα από αυτή τη διαδικασία υπάρχει η δυνατότητα να πεισθεί κάποιος να κάνει αυτό που θέλει κάποιος άλλος, χωρίς να χρειαστεί να τον εξαναγκάσει. Η επιδίωξη επίτευξης στόχων που θεωρούνται δίκαιοι αποτελεί ένα τέτοιο κίνητρο. Ο συνδυασμός, λοιπόν, του λεγόμενου Soft Power με την κλασική έννοια της ισχύος (στρατιωτική και οικονομική) δίνει τη δυνατότητα σε αυτόν που τον έχει, να αλλάξει τη συμπεριφορά άλλων ανθρώπων ή εθνών (Nye Jr., 2004a: σελ.6-7). Επιπροσθέτως, η οικονομική ευρωστία από μόνη της μπορεί να αποτελέσει ελκυστικό στοιχείο και παράγοντα Soft Power , κάνοντας μια χώρα περισσότερο προσφιλή. Σε ένα διπολικό σύστημα, οι αντίπαλοι πόλοι έχουν μεγάλες δυνατότητες να αυξήσουν την επιρροή τους προβάλλοντας πολιτιστικά επιτεύγματα. Η σύγκρουση διατηρεί τον έντονο χαρακτήρα της, αλλά διεξάγεται σε επίπεδο συμβόλων, χωρίς να επαπειλείται διαρκώς μια καταστροφική στρατιωτική σύγκρουση που θα αφάνιζε και τις δύο ηγετίδες δυνάμεις του διπολικού συστήματος (Armstrong, 2003). Σε αυτό το πεδίο διεξήχθη μεγάλο μέρος του Ψυχρού Πολέμου μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ επί τέσσερις δεκαετίες.

Η επίδραση της πολιτικής αυτής φαίνεται ακόμη και σήμερα στη σκέψη των Αμερικανών. Ειδικότερα, τα υψηλά ποσοστά αντιαμερικανισμού που εκδηλώθηκαν στις μουσουλμανικές χώρες μετά τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, ερμηνεύτηκαν ως αποτέλεσμα της αμερικανικής αδράνειας στην πολιτιστική επιρροή στη Μέση Ανατολή μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου (Lucas, 2003). Πολλοί αναλυτές καλούσαν την αμερικανική κυβέρνηση να λάβει δράση, ώστε να γνωρίσουν οι πληθυσμοί αυτών των περιοχών τη σημασία της δημοκρατίας και του αμερικανικού πολιτισμού (Gienow-Hecht, 2003). Ήδη από το 1990 ο Nye είχε προειδοποιήσει πως οι ΗΠΑ έπρεπε να αυξήσουν τις δαπάνες τους στους τομείς του Soft Power, αν ήθελαν να διατηρήσουν την ηγεμονική τους θέση. Η απουσία κοινού πολιτιστικού υπόβαθρου και αλληλοκατανόησης συντέινε, σύμφωνα με μια άποψη, στη διαμόρφωση αρνητικού κλίματος στο μουσουλμανικό κόσμο, καταδεικνύοντας τη σημασία της επικοινωνίας και του πολιτισμού. Φαίνεται ότι αμέσως μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, παρά τη ραγδαία βελτίωση των τηλεπικοινωνιών, οι ΗΠΑ αντί να αντιληφθούν τη μεγαλύτερη σημασία που θα είχε η πολιτισμική επιρροή, μείωναν τις αντίστοιχες δαπάνες. Έτσι, η επιρροή τους υπαναχώρησε ακόμη και σε περιοχές του μουσουλμανικού κόσμου όπου ο αμερικανικός πολιτισμός ήταν

παλαιότερα αποδεκτός. Στη θέση των παλαιών αισθημάτων εμφιλοχώρησε πια ο αντιαμερικανισμός. (Nye Jr., 2004b). Ο Huntington (1993) θεωρεί, μάλιστα, πως η επόμενη μεγάλη διαμάχη δεν θα είναι ούτε ιδεολογική ούτε οικονομική, αλλά θα εδράζεται σε πολιτιστικά στοιχεία και στις μεγάλες διαφορές που υφίστανται ανά γεωγραφικές περιοχές. Η συγκεκριμένη θεώρηση βρίσκει εφαρμογή, καθώς οι διαφορές που παρατηρούνται στις αξίες της Δύσης με τις αντίστοιχες του μουσουλμανικού κόσμου φαντάζουν τεράστιες και ταυτόχρονα διακρίνουμε μια θερμή αντιπαλότητα μεταξύ φονταμενταλιστικών δυνάμεων και του Δυτικού κόσμου.

2. Οι Οργανώσεις και η Δράση τους

Η οργάνωση CCF είχε ως στόχο να προωθήσει την ελευθερία σκέψης, λόγου και τέχνης. Στους κόλπους της περιλαμβάνονταν σημαντικοί άνθρωποι του πνεύματος, ωστόσο, λίγοι ήταν εκείνοι που γνώριζαν ότι χρηματοδοτούνταν από την CIA. Για αυτόν ακριβώς το λόγο όταν το 1966 ξέσπασε το σκάνδαλο της χρηματοδότησης, η οργάνωση έπαψε ουσιαστικά να λειτουργεί. Η αντίδραση, άλλωστε όσων δε γνώριζαν αυτή τη σχέση ήταν ιδιαίτερα έντονη. Ο επικεφαλής, μάλιστα, του CCF κλήθηκε να δώσει εξηγήσεις σε μεγάλο αριθμό ανθρώπων, οι οποίοι θεωρούσαν πως εξαπατήθηκαν. Ο επίσημος κρατικός φορέας που ανέλαβε την πολιτιστική πολιτική των ΗΠΑ ήταν το USIA. Μέσα από αυτόν λειτούργησαν βιβλιοθήκες σε πολλές πόλεις του κόσμου, ενώ ο ραδιοφωνικός σταθμός Φωνή της Αμερικής (Voice of America) μετέδιδε ειδήσεις και εκπομπές μυθοπλασίας σε ολόκληρο τον κόσμο. Ακόμη και στη Σοβιετική Ένωση μπορούσαν να ακούσουν τις εκπομπές του εν λόγω ραδιοφωνικού σταθμού.

Στην παρούσα ενότητα αναλύουμε τον τρόπο με τον οποίο οργανώθηκε και λειτούργησε τόσο το CCF όσο και το USIA. Αρχικά, παρουσιάζονται τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η φιλελεύθερη δυτική διανοήση ως αποτέλεσμα της δράσης των Σοβιετικών αλλά και λόγω της αμερικανικής απουσίας από πολιτιστικές δράσεις. Ακολουθούν τα γεγονότα που οδήγησαν στη διάλυση της οργάνωσης. Το τελευταίο μέρος που σχετίζεται με το CCF, αφορά στην επιμέρους δράση σε κάποιες ευρωπαϊκές χώρες. Η δεύτερη ενότητα έχει να κάνει με το USIA. Εδώ εξετάζονται δράσεις που αφορούν στον πολιτιστικό προσεταιρισμό τόσο της υψηλής διανοήσης όσο και λαϊκότερων πληθυσμών. Ακόμη, αναλύουμε τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούσαν οι σχετικές βιβλιοθήκες και οι κίνδυνοι που προέκυψαν για αυτές, καθώς θεωρούνταν εργαλεία της αμερικανικής πολιτικής και για αυτόν τον λόγο εκτονώνονταν συχνά σε αυτές αντιαμερικανικά αισθήματα. Στο τέλος, αναφερόμαστε στη δράση των ραδιοφωνικών σταθμών και ιδιαίτερα του Voice of America, ειδικότερα, στις δυσκολίες που είχε να αντιμετωπίσει αλλά και τις λύσεις που προκρίθηκαν για την επίλυση αυτών.

2.1 *To Congress for Cultural Freedom (CCF)*

Η μεγαλύτερη επιρροή των Σοβιετικών διανοούμενων έναντι των Αμερικανών κατά τις δεκαετίες πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο είναι αδιαμφισβήτητη. Η δυναμική της επιρροής αυτής

στηρίχθηκε στο γεγονός ότι η ΕΣΣΔ αποτελούσε το αντίβαρο στη Ναζιστική Γερμανία. Παρά λοιπόν την ισχύ των μεγάλων ευρωπαϊκών κρατών, η πολιτική κυριαρχία από ολοκληρωτικά καθεστώτα ανησυχούσε τους διανοούμενους με αποτέλεσμα να ελκύονται από την αταξική και δίκαιη κοινωνία που ευαγγελίζονταν η ΕΣΣΔ (Berghahn, 2001: σελ. 113-114). Μετά τον πόλεμο, ωστόσο, έγινε διακριτό το διπολικό καθεστώς που διαμόρφωσε το ιδεολογικό χάσμα των νικητών. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος έφερε τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ στο ίδιο στρατόπεδο, ωστόσο μετά το 1945 οι σχέσεις τους οξύνθηκαν σταδιακά με αποκορύφωμα ίσως την εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν στις ΗΠΑ το 1947. Λίγο αργότερα δημιουργήθηκε το NATO (1949) και αμέσως μετά το Σύμφωνο Βαρσοβίας (1951). Έτσι, οριοθετήθηκε γεωγραφικά η αντιπαλότητα μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ. Οι Σοβιετικοί, ορμώμενοι από τη θέση ιδεολογικής επιρροής που διέθεταν προπολεμικά, άρχισαν να οργανώνουν συνέδρια, όπως το Kulturbund, μια οργάνωση που ως στόχο είχε τη δημοκρατική ανανέωση και την επανένωση της Γερμανίας πλαισιωμένης από ειρήνη (Torrey, 1995: σελ. 34), για συγγραφείς το 1947 στη Γερμανία (Scott-Smith, 2000a). Αξίζει να σημειώσουμε ότι στο παραπάνω συνέδριο συμμετείχαν πολλοί Σοβιετικοί, ενώ αντιστάθμισμα από την πλευρά των Αμερικανών δεν υπήρχε πλην του Lasky, ο οποίος αντιλαμβανόταν τους κινδύνους που διέτρεχε η Γερμανία στον πολιτιστικό τομέα, ως αποτέλεσμα της υπερδεκαετούς ναζιστικής κυριαρχίας. Άλλωστε, εκλάμβανε τον πολιτισμό ως ένα επικίνδυνο παρεπόμενο της πολιτικής (Scott-Smith, 2000a).

Η στάση όμως των διανοούμενων διέφερε, ως αποτέλεσμα φημών και ειδήσεων που προέρχονταν από τον Ισπανικό εμφύλιο και αφορούσε σε συμπεριφορές των κομμουνιστών απέναντι στους συμμάχους τους. Άρχισε, λοιπόν, να διαμορφώνεται μια αρνητική άποψη για το σταλινικό καθεστώς και την αξία που έδινε στην ανθρώπινη ζωή (Berghahn, 2001: σελ.114). Το 1949 ένα αντίστοιχο συνέδριο έλαβε χώρα στη Νέα Υόρκη, από ανθρώπους που δε συμμερίζονταν την κριτική απέναντι στο καθεστώς του Στάλιν, με σκοπό να ασκήσει πίεση για τη διατήρηση πάση θυσία της ειρήνης μεταξύ ΗΠΑ-ΕΣΣΔ (Berghahn, 2001: σελ. 129; n.a., 2007). Αυτά τα συνέδρια είχαν ως σκοπό να διαμορφώσουν ένα μέτωπο λογίων απέναντι στις πολιτικές που ακολουθούσαν οι ΗΠΑ και ειδικότερα στο Δόγμα Τρούμαν. Εναλλακτικά, οι Σοβιετικοί έστρεψαν την προσοχή τους στην ανάπτυξη ειρηνιστικών κινημάτων, τα οποία ήδη από τη δεκαετία του 1930 δραστηριοποιούνταν στην Ευρώπη. Αυτή τη φορά, ωστόσο, δε

στόχευαν εναντίον του φασισμού και του ναζισμού αλλά στη διαμόρφωση της εικόνας του «κακού Αμερικανού», ο οποίος επιδιώκει τον πόλεμο και όχι την ειρήνη, ώστε να περιοριστεί η δυναμική των ευρω-ατλαντικών σχέσεων. Να σημειώσουμε πως αρχικά αυτές οι προσπάθειες μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως επιτυχείς, αν λάβουμε υπόψη το πλήθος των συμμετεχόντων ακόμη και στις ΗΠΑ (Berghahn, 2001: σελ.126, 129).

Η πρώτη προσπάθεια για να αντιμετωπιστεί η δράση των Σοβιετικών έγινε με πρωτοβουλία στελεχών της αριστεράς, οι οποίοι οργανώθηκαν σε ένα φόρουμ που το ονόμασαν «Αμερικανοί για την Πνευματική Ελευθερία» (Americans for Intellectual Freedom). Η ανάγκη διαμόρφωσης, όμως, ενός σταθερού μετώπου απέναντι στην ΕΣΣΔ οδήγησε στην οργάνωση ενός συνεδρίου στο Βερολίνο τον Απρίλιο του 1950. Οι ΗΠΑ άλλωστε δε θα μπορούσαν να είναι αμέτοχες τον πνευματικό πόλεμο. Σε αυτό το συνέδριο διαμορφώθηκε και εδραιώθηκε το Κογκρέσο για την Πνευματική Ελευθερία (Stephan, 2006a; n.a., 2007), ένα όργανο προώθησης φιλελεύθερων ιδεών. Μια από τις πρώτες συζητήσεις που διοργάνωσε σχετιζόταν με τη σύγκριση μεταξύ της υψηλής διανόησης και του μαζικού πολιτισμού. Μπορούμε να συμπεράνουμε πως ο μαζικός πολιτισμός είχε ποσοτικό χαρακτήρα, καθώς απευθυνόταν σε πολλούς αλλά ενέχει και αρνητικές συνδηλώσεις, διότι ταυτόχρονα περιέγραφε και έναν ποιοτικά κατώτερο πολιτισμό σε σχέση με την υψηλή διανόηση (Πασχαλίδης, 2002). Ο μαζικός πολιτισμός δέχτηκε κριτική τόσο από τους συντηρητικούς όσο και από τους αριστερούς. Οι μεν αριστεροί θεωρούσαν πως ο μαζικός πολιτισμός αλλοτριώνει το προλεταριάτο και το χειραγωγούσε ιδεολογικά. Από την άλλη πλευρά, συντηρητικοί θεωρούσαν πως ο πολιτισμός αυτός που χαρακτηρίζει τις δημοκρατικές ΗΠΑ, θα οδηγήσει σε πτώση των αριστοκρατικών αξιών και των κοινωνικών δεσμών, αντιλήψεις που ανάγονται τουλάχιστον έναν αιώνα πίσω στον Τοκβίλ (Παρχαλίδη & Χουμπουρή-Ιωαννίδου, 2002). Ειδικότερα, εκφράζονταν φόβοι πως η διαρκής σχέση μεταξύ των δύο έφθειρε τόσο την υψηλή διανόηση όσο και την καθεστηκυία τάξη (Berghahn, 2001: σελ. 109). Ακόμη, υπήρχαν πολλοί που πίστευαν πως θα καταστρατηγηθούν οι κοινωνικές δομές και πως ο πολιτισμός θα εκπέσει στα επίπεδα της διαρκούς προβολής βίας και σεξ. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν λειτούργησε ανασταλτικά στη λειτουργία του οργανισμού, ο οποίος κατάφερε να διατηρήσει μια ισορροπία, καθώς απομονώθηκαν οι ακραίες φωνές, κυρίως στον αμερικανικό τομέα της οργάνωσης (Berghahn, 2001: σελ. 132). Επιπλέον, υπήρχαν ακραίες φωνές που

οφείλονταν στην έντονη πόλωση της περιόδου μεταξύ του δίπολου κομμουνισμός-αντικομμουνισμός. Μέσα σε αυτό το κλίμα ήταν εύκολο να ξεφύγει η στοχοθεσία του CCF κάτι το οποίο τελικά δεν έγινε (Berghahn, 2001: σελ.131-132).

Οι άνθρωποι που στελέχωσαν την οργάνωση ήταν κυρίως αριστεροί πρώην στελέχη κομμουνιστικών κινημάτων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μεταστροφή τους, καθώς μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο έγιναν εμφανείς οι αδυναμίες της Σοβιετικής Ένωσης. Η ανελευθερία στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης οδήγησαν στην αναθεώρηση θετικών μέχρι τότε απόψεων (Berghahn, 2001: σελ. 113-126). Έτσι, διαμορφώθηκε η Νέα Αριστερά (New Left), που κυριάρχησε στη διανοήση τη δεκαετία του 1960, αμφισβητούσε τις ΗΠΑ αλλά αντιμαχόταν και τον Κομμουνισμό. Η διαμόρφωση του συγκεκριμένου κινήματος είχε τις ρίζες του στη δεκαετία του 1930, όταν οι ΗΠΑ βρίσκονταν εν μέσω μιας καταστροφικής οικονομικής κρίσης. Διανοητές όπως ο Lasky, ο Trilling και ο Kristol, άρχισαν να αμφισβητούν την καπιταλιστική-καταναλωτική δομή της αμερικανικής κοινωνίας. Το ενδιαφέρον τους στράφηκε στην αριστερά και ιδιαίτερα στις ιδέες του Trochky (Berghahn, 2001: σελ. 115). Το σημείο καμπής για πολλούς διανοούμενους, ανεξάρτητα από την καταγωγή τους, ήταν ο Ισπανικός Εμφύλιος, καθώς πολλοί από αυτούς έλαβαν μέρος σε αυτόν.

Η δράση του CCF ενισχύθηκε από περιοδικά, όπως το *Encounter* και το *Der Monat*, που προωθούσαν την ελευθερία της έκφρασης (Scott-Smith, 2002). Επιπλέον, για την προώθηση των σκοπών του οργάνωναν συνέδρια και φεστιβάλ πολιτισμού. Ο βασικός χρηματοδότης της ήταν η CIA, όπως άλλωστε παραδέχτηκε το 1967 ο ίδιος ο γραμματέας της οργάνωσης Michael Josselson (Aronova, 2012). Μέσα από τη χρηματοδότηση οι Αμερικανοί επιχειρούσαν να συσπειρώσουν τους διανοούμενους της Δυτικής Ευρώπης γύρω από την ιδέα του φιλελευθερισμού ή τουλάχιστον να εξασφαλίσουν την ευνοϊκή ουδετερότητά τους (Saunders, 2000: σελ. 89; Isaac, 2007; Osgood, 2002; Aronova, 2012). Η χρηματοδότηση της οργάνωσης λάμβανε χώρα μέσα από οργανισμούς ελεγχόμενους από τη CIA, που διοχέτευαν κεφάλαια στο Κογκρέσο (Osgood, 2002). Οι Αμερικανοί ήθελαν να αντικαταστήσουν τις δομές ιδεολογικού προσανατολισμού των Ναζί, αναχαιτίζοντας ταυτόχρονα τον κομμουνιστικό κίνδυνο (Stephan, 2006a).

Η ιεραρχική δομή του CCF έμοιαζε με την αντίστοιχη των Κομμουνιστικών Κομμάτων. Η ανώτατη αρχή του Κογκρέσου, για παράδειγμα, ήταν ο Γενικός Γραμματέας, όρος που χρησιμοποιείται μεταξύ άλλων για να περιγράψει και την αντίστοιχη θέση στα Κομμουνιστικά Κόμματα. Μέσα σε αυτό το δομικό πλαίσιο τέθηκαν και οι βασικοί στόχοι που έπρεπε άμεσα να υλοποιηθούν. Αρχικά, έπρεπε να περιορίσουν με τη δράση τους την επιρροή των κομμουνιστικών ιδεών στη Δύση και δεύτερον να κερδίσουν για τη Δύση όσους διανοούμενους βρίσκονταν σε θέση ουδετερότητας μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών του Ψυχρού Πολέμου. Άλλωστε, υπήρχε μεγάλος αριθμός ανθρώπων που είχαν αποδεχτεί τη διάκριση Ανατολή και Δύση, χωρίς να δείχνουν διάθεση να στρατευτούν με τη μια ή την άλλη πλευρά (Saunders, 2000: σελ. 89). Το CCF διατηρούσε γραφεία-παραρτήματα σε 35 χώρες, μάλιστα τα 10 βρίσκονταν σε μεγάλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, και απασχολούσε μεγάλο αριθμό καλλιτεχνών και διανοούμενων. Ανεξάρτητα από το πόσο πραγματικά ελεύθεροι ήταν αυτοί οι άνθρωποι να εκφραστούν, όσοι επέβλεπαν τα προγράμματα του Κογκρέσου γνώριζαν πως έπαιρναν μέρος σε έναν πόλεμο ιδεών (Osgood, 2002; Tity De Vries, 2003).

Η δράση του CCF σε πολλές χώρες ήταν πρόκληση στη συνοχή και οργάνωσή του (Philipsen, 2003). Παραφωνίες υπήρχαν πολλές, όπως και πολλές ήταν οι διαμάχες μεταξύ των επιμέρους οργάνωσεων με τη Γραμματεία που βρισκόταν στο Παρίσι. Η διοργάνωση συνεδρίων ήταν ένα μέσο για την προέγκυση διανοούμενων αντίθετων στον κομμουνισμό. Αυτοί ήταν είτε αριστεροί που ασπάζονταν τη σοσιαλδημοκρατία είτε παραδοσιακοί συντηρητικοί. Επομένως, ήταν εύλογες οι αντιθέσεις μεταξύ των μελών, τόσο ως προς τη δράση όσο και ως προς την ιδεολογία (Aronova, 2012). Παρ' όλα αυτά, όλοι πίστευαν πως η φιλελεύθερη δημοκρατία έπρεπε να διασφαλιστεί και ότι ο πολιτισμός μπορούσε να αναπτυχθεί μόνο σε ένα ελεύθερο περιβάλλον. Για αυτόν τον λόγο, εναντιώνονταν στον κομμουνισμό, όπως αυτός εκφράστηκε στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού.

Το Κογκρέσο για την Πνευματική Ελευθερία δεν κατάφερε να επιβιώσει μετά το 1967. Η βασική αρχή του περί ελευθερίας καταρρίφθηκε, καθώς αποκαλύφθηκε η σχέση μεταξύ CFF-CIA. Ο ίδιος ο γραμματέας της οργάνωσης παραδέχθηκε πως επί 17 χρόνια διαχειριζόταν χρήματα προερχόμενα από τη CIA (Aronova, 2012). Σημειώνουμε πως το 1954 η CIA χρηματοδοτούσε την οργάνωση σε ποσοστό παραπάνω από 80% του συνολικού προϋπολογισμού

του CCF, ενώ μια χρονιά πριν τη διάλυσή του (1966) τα χρήματα που προέρχονταν από τη CIA ήταν δύο εκατομμύρια δολάρια (Lucas, 2003). Το σκάνδαλο άρχισε να αποκαλύπτεται ήδη από το 1964, όταν ένας Αμερικανός βουλευτής υπέβαλε ερώτημα σχετικά με ενδεχόμενη οικονομική κακοδιαχείριση της CIA. Μέχρι το 1966 το θέμα αποσοβήθηκε αλλά τα γεγονότα εκτυλίχθηκαν ραγδαία στη συνέχεια. Η εφημερίδα *New York Times* αποκάλυψε πως η CIA χρηματοδοτούσε οργανώσεις όπως το CCF. Ο γραμματέας του CCF Josselson άρχισε να λαμβάνει δεκάδες επιστολές από επιφανή μέλη της οργάνωσης που ζητούσαν εξηγήσεις για τα δημοσιεύματα. Τελικά, προκρίθηκε ως λύση η παραίτηση του Josselson και η μετονομασία του CCF σε *International Association for Cultural Freedom (IACF)*, με γραμματέα τον Shepard Stone (Berghahn, 2001: σελ.244-249). Μετά το σκάνδαλο, ωστόσο, η αντικομμουνιστική κινητοποίηση ανατέθηκε σε ιδιωτικούς φορείς αγώνας επαφίεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία.

2.1.1. Η Δράση του CCF

Το CCF ιδρύθηκε στη Γερμανία γιατί η χώρα αυτή ήταν επίκεντρο και σύμβολο της αντιπαράθεσης ΗΠΑ-ΕΣΣΔ στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Το Βερολίνο, ειδικότερα, ήταν το σημείο που αντιμετώπισε βαριές επιπτώσεις της αντιπαράθεσης. Το CCF ανέλαβε εκεί δράσεις αποναζιστικοποίησης και έδωσε τη δυνατότητα σε πολλούς Γερμανούς διανοούμενους να επισκεφθούν τις ΗΠΑ (Stephan, 2006b). Με αυτόν τον τρόπο επιχειρούσαν να φέρουν τους Γερμανούς πιο κοντά στο φιλελεύθερο μοντέλο δημοκρατίας και να τους απομακρύνουν από το σοσιαλιστικό. Βασικός στόχος ήταν η ανάδειξη της γερμανικής υψηλής διανοήσης. Ένα από τα κύρια θέματα στα οποία εκτέθηκαν ήταν το Ολοκαύτωμα. Σταδιακά όμως, άρχισε η Δυτική Γερμανία να αμερικανοποιείται οικειοθελώς (Stephan, 2006b) κι έτσι δε χρειάστηκε να εντείνει την αντικομμουνιστική του δράση το CCF. Αυτή η διαδικασία ήταν αποτέλεσμα της κεντρικής πολιτικής των ΗΠΑ, που ήθελε τις χώρες να εκσυγχρονίζονται μέσα από την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και του εμπορίου (Stephan, 2006b).

Η Γαλλία και η Ιταλία είχαν τα ισχυρότερα κομμουνιστικά κόμματα στη Δυτική Ευρώπη, επομένως ήταν υπαρκτός ο κίνδυνος να κλίνουν προς τον ανατολικό συνασπισμό. Για αυτόν τον λόγο το CCF έθεσε στο κέντρο των δράσεών του τις προαναφερθείσες χώρες, οι οποίες ενδιέφεραν ιδιαίτερα και την αμερικανική εξωτερική πολιτική (Lucas,2003). Διόλου τυχαία, τα

κεντρικά γραφεία της οργάνωσης βρίσκονταν στο Παρίσι, ενώ στην Ιταλία πραγματοποιήθηκαν σημαντικές διοργανώσεις, όπως φεστιβάλ τέχνης και συνέδρια (Berghahn,2001: σελ.139). Αξιοσημείωτο ήταν το συνέδριο στο Μιλάνο το 1955 με θέμα “Το μέλλον της Ελευθερίας”. Είχε πολλούς συμμετέχοντες που αντιπροσώπευαν τις μετριοπαθείς δυνάμεις στο δίπολο κομμουνισμός-αντικομμουνισμός, διαμορφώνοντας μια κοινή γραμμή πλεύσης στις δύο πλευρές του Ατλαντικού (Berghahn,2001: σελ.139).

Οι Βρετανοί ήταν λιγότερο διατεθειμένοι να λάβουν μέρος στο CCF κι έτσι λίγοι ήταν αυτοί που συμμετείχαν στο ιδρυτικό συνέδριο στο Βερολίνο. Το ήδη υπάρχον κοινό πολιτιστικό πλαίσιο με τις ΗΠΑ σε συνδυασμό με τη θέλησή τους να διατηρήσουν τα ιδιαίτερα πολιτιστικά τους στοιχεία, καθιστούσαν τους Βρετανούς λιγότερο ενθουσιώδεις απέναντι στον αμερικανικό πολιτιστικό επεκτατισμό. Άλλωστε, έπρεπε να συνηθίσουν στην ιδέα πως έπαψαν να είναι μια αυτοκρατορική δύναμη. Από την άλλη πλευρά, οι Αμερικανοί που μιλούσαν την ίδια γλώσσα με τους Βρετανούς, κατέβαλλαν περιορισμένες προσπάθειες σε αυτήν την κατεύθυνση, καθώς υπήρχαν περισσότερο επιτακτικές ανάγκες ανατολικότερα (Willford, 2006a). Την επόμενη χρονιά ωστόσο, ιδρύθηκε ο βρετανικός τομέας του CCF (Willford, 2000), στον οποίο ενεπλάκησαν αξιόλογοι και επιφανείς διανοούμενοι που πολιτικά ανήκαν στο χώρο των Εργατικών. Ο βρετανικός τομέας βοήθησε κυρίως κατά τη διάρκεια του πολέμου της Κορέας, όταν κατέδειξε τις σχέσεις μελών της Παγκόσμιας Ένωσης Φοιτητών με τη Σοβιετική Ένωση μέσα από την έντονα αντιαμερικανική ρητορική τους. Η μεγαλύτερη επιτυχία των Βρετανών ήταν το περιοδικό *Encounter*, το οποίο θεωρούνταν ως ένα από τα πιο σοβαρά πολιτικά περιοδικά στο χώρο της αντισταλινικής αριστεράς (Willford, 2006a). Από την άλλη πλευρά, η δράση τους δε συμμορφωνόταν απόλυτα με τις απαιτήσεις της CIA, καθώς οι Βρετανοί ήθελαν να δαπανούν τα χρήματα που τους αναλογούσαν στην επικράτειά τους. Επιπλέον, έδιναν μεγαλύτερο εύρος στον ορισμό της Πολιτιστικής Ελευθερίας από ότι ήθελε η CIA (Willford, 2000). Συμπερασματικά, όμως, οι Βρετανοί πέτυχαν να προσεταιριστούν τους μη κομμουνιστές αριστερούς και να περιορίσουν την επιρροή της σοσιαλιστικής ιδεολογίας.

Η δράση του CCF στη Σκανδιναβία συνδέεται άμεσα με τη Δανία, η οποία πρωτοστάτησε στον αντικομμουνιστικό αγώνα. Στον αγώνα αυτό ηγετική θέση είχαν οι Αρνέ Σεργ και Γιέργκεν Σλάιμαν. Ο μεν πρώτος είχε δράση εναντίον των Ναζί κατά τη διάρκεια της

Κατοχής, ενώ ο δεύτερος ξεκίνησε τη δράση του μερικά χρόνια αργότερα. Ο Σεργ ίδρυσε αρχικά μια οργάνωση με την επωνυμία “Η Εταιρία”, η οποία είχε αντικομμουνιστική δράση (Philipsen, 2003) και τα αρχικά μέλη ήταν έντονα αντικομμουνιστές (Sorensen & Petersen, 2003). Για την επίτευξη των σκοπών του αξιοποίησε μέλη των Δανικών Μυστικών Υπηρεσιών (Philipsen, 2003). Στη συνέχεια, και μετά από μια αποτυχημένη προσπάθεια να δημιουργηθεί ένα κοινό σκανδιναβικό μέτωπο, ιδρύθηκε στη Δανία η “Κοινωνία για την Ελευθερία και τον Πολιτισμό”. Η οργάνωση αυτή είχε αρχικά χαλαρούς δεσμούς με το CCF, ωστόσο, διατηρούσε αυτονομία κινήσεων και στη χρηματοδότηση (Sorensen & Petersen, 2003). Βασική προϋπόθεση για τον Σεργ ήταν η ισοτιμία της οργάνωσής του με τα κεντρικά στο Παρίσι. Επιπλέον, ο μυστικισμός που τον διέκρινε κατέστησε την οργάνωση μια κλειστή λέσχη, το επίπεδο του οποίου δεν ήταν αξιόλογο (Philipsen, 2003).

Η οργάνωση άρχισε σταδιακά να βελτιώνει την απόδοσή της, αρχικά με την έκδοση ενός περιοδικού (*Perspektiv*), το οποίο της προσέφερε ιδεολογική βάση, ως φορέα που μάχεται τον ολοκληρωτισμό και τον κομμουνισμό (Philipsen, 2003; Sorensen & Petersen, 2003). Την ίδια περίοδο ο Σλάιμαν μετέβη στο Παρίσι ως υπότροφος για να μελετήσει τη σχέση κομμουνισμού και διανοούμενων. Εκεί συναναστράφηκε στελέχη του CCF και κατάφερε να γίνει αποδεκτός. Θεωρούσε πως οι σκανδιναβικές χώρες μπορούν να αποτελέσουν παραδείγματα για τις νεότευκτες της Νοτίου Αμερικής και Αφρική. Στην αντίπερα όχθη ο Σεργ επιχειρούσε να θέσει τη Δανία κέντρο του CCF στη Σκανδιναβία. Ήταν φανατικά αντικομμουνιστής, κάτι το οποίο εκφράστηκε και μέσα στην οργάνωσή του. Με τον επαναπατρισμό του Σλάιμαν έγινε προσπάθεια να μετριαστεί αυτή η τάση, ώστε να προσελκυστούν και διανοούμενοι της αριστεράς (Philipsen, 2003). Επιπλέον, οι περιοδικές εκδόσεις του δανικού CCF άρχισαν να χαίρουν της εκτίμησης των Δανών. Η οικονομική βοήθεια της μητρικής οργάνωσης ήταν σημαντική, καθώς έτσι κατάφεραν να διαφημίσουν το προϊόν τους και ταυτόχρονα να το προωθήσουν στις βιβλιοθήκες της χώρας. Από το 1960 τη διοίκηση του CCF ανέλαβε ο Σλάιμαν, ο οποίος κατάφερε να διαμορφώσει ένα δίκτυο ανθρώπων που μπορούσαν να διαμορφώσουν την κοινή γνώμη. Το 1967, έτος κατά το οποίο οι σχέσεις του CCF με τη CIA αποκαλύφθηκαν, η οργάνωση έπαψε να λειτουργεί (Philipsen, 2003), αν και το τελευταίο τεύχος του περιοδικού της *Perspektiv* εκδόθηκε το 1969 (Sorensen & Petersen, 2003).

Στη Σουηδία η οργάνωση έδρασε με την επωνυμία “*Svenska Kommitten för Kulturens Frihet*” συνεπικουρούμενη από το περιοδικό *Kultur Kontakt*. Στο περιοδικό αυτό αρθρογραφούσαν γνωστοί συγγραφείς, ακαδημαϊκοί και διανοούμενοι, με βασικό θέμα την καταπίεση που υφίσταντο οι πολίτες της Σοβιετικής Ένωσης και τα ανθρώπινα δικαιώματα στη Νότιο Αφρική (Blanck, 2006). Σε γενικές γραμμές, η δράση αυτών των ανθρώπων δεν ενστερνιζόταν πλήρως την αμερικανική πολιτική και τις αμερικανικές θέσεις, ωστόσο λάμβανε θέση εναντίον της Σοβιετικής Ένωση. Αξίζει να σημειώσουμε πως πολλοί από τους συμμετέχοντες σε αυτές τις δράσεις χρηματοδοτούνταν από το CCF, το οποίο με τη σειρά του χρηματοδοτούνταν από το Ford Foundation. Όπως δηλώνει η Birgitta Stenberg¹ (2012) περίπου 60 διανοούμενοι και ακαδημαϊκοί πληρώνονταν για τη δράση τους από τη CIA.

2.2. Η United States Information Agency

Η United States Information Agency (USIA) ιδρύθηκε για τον συντονισμό της αμερικανικής προπαγάνδας το 1953 ως ανεξάρτητος κρατικός οργανισμός (Belmonte, 2008:σελ. 57). Ο σκοπός της οργάνωσης ήταν να παρουσιάσει και να εξηγήσει την αμερικανική πολιτική και τον πολιτισμό σε άλλα κράτη (Belmonte, 2008: σελ.61; Stephan, 2006a). Η διαδικασία αυτή, ωστόσο, παρουσίαζε πολλές προκλήσεις. Πρωταρχικό πρόβλημα ήταν η ελλιπής χρηματοδότηση που, σε συνδυασμό με τα τεράστια ποσά που δαπανούσαν οι Σοβιετικοί σε αντίστοιχες δράσεις, ενέτεινε την κατάσταση σε βάρος των ΗΠΑ (Belmonte, 2008:σελ. 63-65). Ειδικότερα, οι Σοβιετικοί προωθούσαν μια εικόνα για την Αμερική που στο επίκεντρο είχε τον υλισμό, χωρίς αξιόλογη υψηλή διανόηση. Ταυτόχρονα, χρηματοδοτούσαν καλλιτέχνες στη Δύση διαμορφώνοντας μια θετική εικόνα για τη ζωή στην ΕΣΣΔ (Belmonte, 2008:σελ.65).

Η δράση της USIA δεν περιορίστηκε, όμως, μόνο στην ενημέρωση αλλοδαπών σε σχέση με την πολιτική και τον πολιτισμό στις ΗΠΑ. Εκτός από εκθέσεις υψηλής διανόησης, χρηματοδοτούσαν και περιοδείες λαϊκών καλλιτεχνών, όπως οι μουσικοί jazz Louis Armstrong και Dizzy Gillespie (Belmonte, 2008:σελ. 66), την έκδοση περιοδικών εντύπων, όπως τα *Panorama* και *USA Today* στη Δανία, καθώς και την οργάνωση βιβλιοθηκών που λειτουργούσαν ως μέσα για την εκπλήρωση των σκοπών της (Sorensen & Petersen, 2003). Η εικόνα, όμως, ενός

¹ Η Stenberg είναι διάσημη σουηδή συγγραφέας, η οποία εργάστηκε στο σουηδικό τμήμα του CCF.

ημιβάρβαρου Αμερικανού ήταν βαθιά ριζωμένη στη συνείδηση πολλών Ευρωπαίων, είτε αυτοί ανήκαν πολιτικά στο χώρο των συντηρητικών είτε επηρεάζονταν από τη σοβιετική προπαγάνδα. Στην Αυστρία, για παράδειγμα, οι Αμερικανοί κατέβαλλαν τεράστιες προσπάθειες τις δεκαετίες του 1940 και του 1950, ώστε να πείσουν για το αντίθετο. Χρηματοδότησαν την παρουσίαση θεατρικών έργων υψηλής διανοήσης, όπως αυτά του Tennessee Williams, τα οποία ωστόσο απορρίπτονταν ως “αμερικανιές” (Bischof, 2006). Επιπλέον, χρηματοδοτούσαν ταξίδια ακαδημαϊκών και επαγγελματιών στις ΗΠΑ προκειμένου να εξοικειωθούν με το πολιτικό σύστημα και την πολιτική κουλτούρα των ΗΠΑ, όπως τα προγράμματα που οργάνωνε το ελληνικό τμήμα του USIA (Botsiou, 2006). Σκοπός αυτών των προγραμμάτων ήταν, εκτός από αυτή καθαυτή την προβολή των ΗΠΑ, να διευκολύνουν την κατανόηση των αμερικανικών πολιτικών στην Ευρώπη και τον συντονισμό των Δυτικοευρωπαίων για τους κοινούς στόχους ασφάλειας και συνεργασίας.

Η USIA έδρασε στην ΕΣΣΔ μέσα από την έκδοση κυρίως του περιοδικού *America* που εκδιδόταν στα ρωσικά, ως αποτέλεσμα συμφωνίας μεταξύ των κυβερνήσεων των δύο χωρών. Στις ΗΠΑ κυκλοφορούσε το αντίστοιχο σοβιετικό περιοδικό *Soviet Life*. Η κυκλοφορία των περιοδικών ήταν περιορισμένη αριθμητικά στα 50.000 αντίτυπα, αριθμός που μειώθηκε ως αποτέλεσμα της περιορισμένης κυκλοφορίας του *Soviet Life* στις ΗΠΑ. Για να αντιμετωπίσει το φαινόμενο αυτό, η USIA βελτίωσε την ποιότητα του *America* με την ελπίδα πως θα περνούσε από χέρι σε χέρι. Το περιεχόμενο του περιοδικού αναδείκνυε τα θετικά στοιχεία από τη ζωή στις ΗΠΑ ως απόρροια του καταναλωτισμού (Siefert, 2006). Εκτός από τις περιοδικές εκδόσεις, η USIA ασχολήθηκε και με την παρουσίαση ταινιών στο σοβιετικό κοινό. Η δυσκολία σε αυτό το εγχείρημα οφειλόταν στη δυνατότητα των σοβιετικών κριτικών να παρουσιάσουν τις ταινίες με τέτοιο τρόπο, ώστε να αναχαιτίσουν την αμερικανική προσπάθεια και να αναστρέψουν το βασικό της επιχείρημα. Για παράδειγμα, η ταινία *The Journey Will be Dangerous* παρουσιάστηκε ως ο αγώνας των Ινδιάνων απέναντι στους ιμπεριαλιστές λευκούς (Siefert, 2006).

2.2.1. Οι Βιβλιοθήκες του USIA/USIS

Η αξιοποίηση των βιβλιοθηκών από τις ΗΠΑ στο εξωτερικό δεν ήταν κάτι καινούριο για τον Ψυχρό Πόλεμο. Ήδη μετά τη λήξη του Α' Παγκόσμιου Πολέμου ιδιωτικές και δημόσιες

βιβλιοθήκες με δωρεές τους προσπάθησαν να βοηθήσουν στην επαναλειτουργία τους βιβλιοθήκες που είχαν καταστραφεί. Επιπλέον, συνέδραμαν στην ταξινόμηση και καρτελογράφηση των βιβλίων αλλά και στην επίλυση προβλημάτων όσον αφορά στη λειτουργία τους (Byrd, 1972). Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου οι βιβλιοθήκες αξιοποιήθηκαν και από τους δύο αντίπαλους πόλους της για τη μεταλαμπάδευση των ιδεών, αξιών και τρόπου ζωής τους. Για τη Σοβιετική Ένωση ήταν πιο εύκολο έργο η αξιοποίηση των βιβλιοθηκών, καθώς αυτές ήταν δημόσιες και ως τέτοιες αυτόματα λάμβαναν μέρος στον αντιδυτικό αγώνα που διεξήγαγε το κράτος. Ο πρωταρχικός τους στόχος ήταν η δημιουργία και η διατήρηση σοσιαλιστικών κοινωνιών (Richards,2001). Από την άλλη πλευρά, οι μεγάλες βιβλιοθήκες στις ΗΠΑ ήταν ιδιωτικές και για αυτό το λόγο εξανάγκασαν μέσα από νομοθεσίες την απαγόρευση βιβλίων με κομμουνιστικό ή φιλοκομμουνιστικό περιεχόμενο (Richards, 2001). Οι βιβλιοθηκονόμοι βρέθηκαν στη δυσάρεστη θέση να συμβουλεύονται τις “μαύρες λίστες” συγγραφέων και τίτλων που δεν επιτρέπονταν να περιλαμβάνουν στις βιβλιοθήκες τους (Jenkins, 2001).

Οι ΗΠΑ αξιοποίησαν στο εξωτερικό την ύπαρξη των βιβλιοθηκών της USIS από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς αυτές πλέον ανήκαν από το 1953 στη USIA. Οι πρώτες βιβλιοθήκες ήταν, βέβαια, στρατιωτικές και περιελάμβαναν βιβλία που ενδιέφεραν το στράτευμα αλλά και ακαδημαϊκά βιβλία, ενώ εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι στη συλλογή τους είχαν πολλές σύγχρονες εκδόσεις (Schwartz,1972). Στη βάση αυτή οργανώθηκαν στη συνέχεια οι βιβλιοθήκες που ανήκαν στη USIA. Τα βιβλία για να πάρουν μια θέση στο ράφι, έπρεπε να παρουσιάζουν θετικά την αμερικανική πολιτική, να έχουν αξιολογηθεί θετικά από το Κογκρέσο και το αμερικανικό κοινό και να θεωρείται ότι θα μπορούσαν να γίνουν αποδεκτά από το διεθνές κοινό (Richards,2001). Τα βιβλία που ήταν γραμμένα από κομμουνιστές ή από συμπαθούντες προς τον κομμουνισμό, είχαν απαγορευτεί στις βιβλιοθήκες της USIS (Caute, 2008: σελ. 27). Παρ' όλα αυτά, οι βιβλιοθήκες δε μπόρεσαν να επιτελέσουν το έργο τους, καθώς είχαν συνδεθεί με την αμερικανική κυβέρνηση, καθιστώντας τες ευάλωτες σε πολιτικές και όχι μόνον επιθέσεις (Richards, 2001).

Ο στόχος που έθεσε αρχικά ο Αϊζενχάουερ για τις βιβλιοθήκες, ήταν να παρουσιάσουν την πραγματικότητα για τις ΗΠΑ αλλά και να δείξουν πως οι ΗΠΑ θέλουν πραγματικά την

ειρήνη, την ανάπτυξη και την ευημερία (Collett,1972). Ωστόσο, η σύνδεσή τους με την αμερικανική πολιτική λειτουργούσε ανασταλτικά, καθώς τα κριτήρια αποδοχής ενός βιβλίου στις βιβλιοθήκες αυτές ήταν ιδιαίτερα αυστηρά. Έτσι, επί προεδρίας Κάρτερ οι κανόνες αυτοί έγιναν ελαστικότεροι, χωρίς όμως ουσιαστικό αποτέλεσμα στην αποδοχή των βιβλιοθηκών από το ευρύ κοινό, το οποίο εξακολουθούσε να τις θεωρεί προπαγανδιστικό όργανο των ΗΠΑ. Μέχρι τη δεκαετία του 1960 οι βιβλιοθήκες δέχονταν τις περισσότερες επιθέσεις από κάθε άλλη αμερικανική εγκατάσταση στο εξωτερικό. Για αυτόν τον λόγο μονάχα λίγοι είχαν δυνατότητα πρόσβασης, κυρίως δημοσιογράφοι και ακαδημαϊκοί, περιορίζοντας σημαντικά το δυνητικό κοινό στις χώρες υποδοχής (Richards, 2001). Η ίδια η οργάνωση, ωστόσο, εκτός από τις δικές της βιβλιοθήκες προμήθευε και τρίτες με βιβλία. Χαρακτηριστική είναι η προσπάθειά της να συγκεντρώσει μεταχειρισμένα βιβλία, αν και τα αποτελέσματα ήταν ισχνά, καθώς τα περισσότερα βιβλία δεν βρίσκονταν σε καλή κατάσταση (Bixler, 1972).

Οι βιβλιοθήκες αποτέλεσαν και αυτές ένα πεδίο μάχης μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ. Με χαρακτηριστική άνεση οι κυβερνήσεις των δύο χωρών προχωρούσαν σε λογοκρισία των βιβλίων που περιλαμβάνονταν στις βιβλιοθήκες αυτές, με μεγαλύτερες, ωστόσο, αντιδράσεις από την πλευρά των Αμερικανών. Στις ΗΠΑ, άλλωστε, λειτουργούσε μια φιλελεύθερη δημοκρατία και παρά τα προβλήματα που αντιμετώπιζε, δεν μπορούσε να συγκριθεί το επίπεδο ελευθεριών που απολάμβαναν οι πολίτες με το αντίστοιχο της Σοβιετικής Ένωσης. Σταδιακά, οι αμερικανικές βιβλιοθήκες απαξιώθηκαν από το ευρύ κοινό, ως αποτέλεσμα της άμεσης σύνδεσής τους με την κυβέρνηση των ΗΠΑ, χωρίς αυτό να σημαίνει πως περιορίστηκε η επίδρασή τους. Λόγιοι, ακαδημαϊκοί και δημοσιογράφοι είχαν τη δυνατότητα να τις χρησιμοποιήσουν. Δεν διαθέτουμε ακόμα μια πλήρη έρευνα για το αποτέλεσμα που είχε στον προπαγανδιστικό αγώνα του Ψυχρού Πολέμου το εύρος της επίδρασης μέσα από το παραπάνω φαινόμενο.

2.2.2 Το Ραδιόφωνο στην Υπηρεσία του Ψυχρού Πολέμου

Οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ κατέβαλαν προσπάθεια, για να προσεταιριστούν την αριστερή πτέρυγα της υψηλής διανοήσης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι αριστεροί ήταν πιο κοντά ιδεολογικά στο σύστημα της ΕΣΣΔ και μπορούσαν δυνητικά να βρεθούν σε οποιοδήποτε από τα δύο στρατόπεδα. Η δράση τους όμως δεν περιορίστηκε στις εκδόσεις περιοδικών και διοργάνωση

εκθέσεων. Το ραδιόφωνο έπαιξε σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια των δύο βασικών αντιμαχόμενων να επηρεάσουν πολίτες σε ολόκληρο τον κόσμο. Βασικός στόχος των ΗΠΑ ήταν να μετριάσει τις φοβίες των Ευρωπαίων όσον αφορά στον κομμουνιστικό επεκτατισμό (Kind-Kovács, 2013). Τα *Radio Free Europe*, *Radio Liberty* και *Voice of America* (VoA) ήταν τέτοιου είδους ραδιοφωνικοί σταθμοί. Το τελευταίο, μάλιστα, ήταν το βασικό όργανο ενημέρωσης του επίσημου κράτους των ΗΠΑ. Ιδρύθηκε το 1942 αμέσως μετά την ιαπωνική επίθεση στο Pearl Harbor και είχε ως αποστολή να ενημερώνει το κοινό για τα πολεμικά γεγονότα. Αρχικά, υπαγόταν στο Υπουργείο Εξωτερικών, αναπτύχθηκε ραγδαία ώσπου σε λίγα χρόνια είχε παρουσία σε αρκετές χώρες (Jowett, 2009; Tobia, 2011b; Hixson, 1998: σελ. 2; n.a., 2014a; Wang, 2007). Το 1953 τέθηκε διοικητικά υπό τη USIA (Hixson, 1998: σελ. 26; n.a., 2014b), στο οποίο ανήκε μέχρι το 1999, οπότε η USIA καταργήθηκε (Wang, 2007). Ειδικότερα, με ένα διάταγμα του 1998 το VoA μετατράπηκε σε ανεξάρτητη αρχή, που ως ρόλο είχε πλέον την επίβλεψη των μεταδόσεων (n.a., 2014c).

Η δράση του VoA μετά τον πόλεμο αντιμετώπισε αρκετά προβλήματα. Στην Ευρώπη οι Σοβιετικοί επιχείρησαν να εμποδίσουν την αναμετάδοση των προγραμμάτων δημιουργώντας παράσιτα (Hixson, 1998:σελ. 13). Ήδη από το 1948 οι Σοβιετικοί εγκατέστησαν σταθμούς παρεμβολών, για να εμποδίσουν παραγωγές στη ρωσική γλώσσα προερχόμενες τόσο από τις ΗΠΑ όσο και από τη Βρετανία να φτάσουν σε ρωσόφωνους πληθυσμούς στην ανατολική Ευρώπη (Borra, 1967). Έτσι, οι Αμερικανοί επένδυσαν χρήματα για τη βελτίωση ποιοτικά και ποσοτικά του εξοπλισμού μετάδοσης. Το Εθνικό Συμβούλιο Ασφάλειας (National Security Council-NSC) πρότεινε, επιπλέον, την αύξηση στην κυκλοφορία περιοδικών εκδόσεων, ταινιών και τη δημιουργία περισσότερων βιβλιοθηκών και κέντρων ενημέρωσης σχετικά με τις ΗΠΑ και τη λειτουργία της Φιλελεύθερης Δημοκρατίας (Hixson, 1998:σελ.18). Αντίθετα προς τις αντιξοότητες που αντιμετώπισε και την ελλιπή χρηματοδότησή του, το VoA κατάφερε να ανταπεξέλθει και να εκπέμπει σε εκατό χώρες σε σαράντα έξι διαφορετικές γλώσσες και ταυτόχρονα παρείχε πληροφορίες σε δέκα χιλιάδες διαφορετικές εφημερίδες παγκοσμίως (Hixson, 1998:σελ.21). Με τα πενιχρά μέσα που διέθεταν, τόσο το VoA όσο και το USIA κατάφεραν να δημιουργήσουν από κοινού έναν τεράστιο κύκλο ελέγχοντας σε ικανοποιητικό βαθμό την ενημέρωση των πολιτών σε πολλές χώρες.

Τα προβλήματα που αντιμετώπισε το VoA εκτός από τον πόλεμο που δεχόταν από τους Σοβιετικούς, ήταν και η έντονη κριτική που δεχόταν από το εσωτερικό της χώρας. Ειδικότερα, πολλοί ήταν εκείνοι που κατηγορούσαν το VoA για προπαγάνδα υπέρ του Δημοκρατικού κόμματος, ενώ ταυτόχρονα οι Δημοκρατικοί υπάλληλοι του σταθμού έδειχναν περισσότεροι από τους Ρεπουμπλικανούς συναδέλφους τους (Belmonte, 2008: σελ.109; Hixson, 1998: σελ.29). Ακόμη, κατηγορούνταν πως το VoA καταχραζόταν τα χρήματα των φορολογουμένων διαφημίζοντας κομμουνιστές και ομοφυλόφιλους (Hixson, 1998: σελ.29). Όπως σημειώνει ο Cull, καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου το VoA υπονομευόταν συστηματικά από την αμερικανική πολιτική ηγεσία (Shaw, 2010a). Επιπλέον, ο ίδιος τονίζει πως πάντα υπήρχε ο φόβος μήπως ένα τέτοιο πανίσχυρο όργανο μετατρέποταν σε φερέφωνο είτε των Δημοκρατικών είτε των Ρεπουμπλικανικών (Jowett, 2009). Αρχικά, θεωρήθηκε, άλλωστε, ως όργανο ανάπτυξης μιας ιδεολογίας σε παγκόσμια κλίμακα για κοινωνική αλλαγή στα σοσιαλιστικά πρότυπα. Σταδιακά, οι ιδέες αυτές εξέλιπταν, αλλά αναπτύχθηκαν καινούριες που στηρίζονταν σε περισσότερο καπιταλιστικές αντιλήψεις. Πολλοί από τους υπαλλήλους αδυνατούσαν να ανταπεξέλθουν στα καθήκοντά τους, ενώ επιπλέον το VoA έπρεπε να αντιμετωπίσει και τον εγχώριο ανταγωνισμό από τους περισσότερο αποτελεσματικούς ιδιωτικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς. Τελικά, όμως, επιβίωσε της κριτικής χάρη στον Ψυχρό Πόλεμο και την ανάγκη των ΗΠΑ να διαχειριστούν επικοινωνιακά πτυχές της διαμάχης τους με την ΕΣΣΔ αλλά και να διαμορφώσουν τη δική τους προπαγάνδα (Hixson,1998:σελ. 31). Ιδιαίτερη συμβολή στη διατήρησή του αποτέλεσε η ίδρυση ρωσόφωνου τμήματος, καθιστώντας τον σταθμό σημαντικό όπλο στον αντισοβιετικό αγώνα (Hixson,1998:σελ.32).

Θεμελιώδης στόχος του ραδιοφωνικού σταθμού ήταν να καταδείξει τις αδυναμίες του σοσιαλιστικού εγχειρήματος στην Ανατολική Ευρώπη μέσα από την παρουσίαση κομβικών γεγονότων. Κεντρικό θέμα αποτελούσε η συμμαχία μεταξύ ΕΣΣΔ και Χίτλερ, όπως αυτή συνάφθηκε το 1939, ενώ η σάτιρα και η παρουσίαση της καθημερινής ζωής πέρα από το σιδηρούν παραπέτασμα λειτουργούσε ενισχυτικά στην προσπάθειά του. Σε κάθε περίπτωση, οι αντιφάσεις της πολιτικής των σοβιετικών ηγετών κυριαρχούσαν στις εκπομπές του VoA. Έτσι, ο σοβιετικός επεκτατισμός στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και οι παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου σε βάρος ασθενέστερων κρατών ενίσχυαν την αμερικανική προπαγάνδα (Hixson, 1998: σελ. 41).

Επιπλέον, δρούσε ανασταλτικά στην αντίστοιχη σοβιετική προπαγάνδα, όπως αυτή εκφραζόταν από σοβιετικά έντυπα. Για παράδειγμα, όταν η Pravda παρουσίασε το 1950 τις φτωχογειτονίες των ΗΠΑ ως απόδειξη της παρακμής του καπιταλιστικού συστήματος, το VoA αντέτεινε πως αυτό αποτελεί σοβιετική προπαγάνδα και πως η εφημερίδα αναζητά με ζήλο τέτοιου είδους περιοχές, χωρίς αυτό να παρουσιάζει με ακρίβεια την πραγματικότητα (Hixson,1998:σελ.43). Πέραν αυτών, παρουσίαζαν και την καθημερινή ζωή των Αμερικανών δημιουργώντας ένα ιδεατό πλαίσιο για τη φιλελεύθερη δημοκρατία και τη λειτουργία του καπιταλισμού. Η απελευθέρωση των γυναικών σε συνδυασμό με τη διατήρηση των οικογενειακών αρχών αποτελούσαν κυρίαρχο μοτίβο. Οι γυναίκες κυνηγούσαν την καριέρα τους αλλά ταυτόχρονα ήταν και καλές μητέρες (Hixson, 1998: σελ. 45). Με αυτόν τον τρόπο επιχειρούσαν να δελεάσουν τον γυναικείο πληθυσμό στην Ανατολική Ευρώπη. Επιπλέον, επιχειρούσαν να παρουσιάσουν τις σχέσεις εργοδοτών και εργαζομένων με ιδεατό τρόπο, καθώς αυτές βρίσκονταν στη βάση της ιδεολογικής αντιπαράθεσης μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Έτσι, προσπαθούσαν να καταρρίψουν τα αξιώματα του κομμουνισμού και να δημιουργήσουν θετική εικόνα για τη φιλελεύθερη δημοκρατία. Αξίζει, τέλος, να σημειώσουμε πως το VoA έλαβε μέρος και στην πολιτική διαμάχη μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, αντιδιαστέλλοντας τον σοβιετικό ιμπεριαλισμό με τις προσπάθειες των ΗΠΑ, όπως το σχέδιο Μάρσαλ, που είχαν αμυντικό χαρακτήρα.

2.2.3. Η Δράση του VoA

Η ραδιοφωνική προπαγάνδα από μόνη της δε θα είχε κανένα αποτέλεσμα, αν δεν συνδυαζόταν με οικονομική βοήθεια, μιας και όλος ο κόσμος είχε σαφώς χειρότερη ποιότητα ζωής σε σχέση με τις ΗΠΑ, ως αποτέλεσμα κυρίως του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Οι ΗΠΑ, άλλωστε, έβλεπαν το μέλλον μέσα από την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό, ώστε να επιτευχθεί καθολική ευημερία και να καταπολεμηθεί ο κομμουνισμός. Έτσι, το μήνυμα που προωθούνταν, αφορούσε στο σχέδιο Μάρσαλ και στη στρατιωτική βοήθεια των ΗΠΑ στην Ευρώπη, τονίζοντας πως κάτι τέτοιο θα ήταν προς το συμφέρον της Ευρώπης, η οποία ενωμένη μπορεί να καρπωθεί τα πλεονεκτήματα του καπιταλισμού και ταυτόχρονα να περιορίσει τον κομμουνιστικό επεκτατισμό (Whelan,2003). Ο συνδυασμός, όμως, προπαγάνδας και οικονομικής βοήθειας δεν ήταν αποκλειστικό προνόμιο των Ευρωπαίων. Ανάλογη δράση είχαν οι ΗΠΑ και σε άλλες περιοχές, όπως στη Μέση Ανατολή. Στο Ιράν οι εκπομπές του VoA σε συνδυασμό με την

οικονομική βοήθεια, προσπάθησαν να διαμορφώσουν ένα φιλελεύθερο καθεστώς (Kisatsky, 1999). Κάθε χώρα, ωστόσο, είχε διαφορετικό κοινό και διαφορετικές επομένως ανάγκες που καθορίζονταν από ποικίλους παράγοντες. Για αυτόν το λόγο η δράση του VoA προσαρμοζόταν σε κάθε χώρα όπου εξέπεμπε σήμα και για κάθε ομάδα ανθρώπων που στόχευε το μήνυμά του.

Η Ιταλία είχε ιδιαίτερα ισχυρό Κομμουνιστικό Κόμμα και για αυτό το λόγο το VoA είχε έντονη δράση εκεί, όπως ακριβώς συνέβη και με το CCF. Ενδεικτικό είναι το γεγονός πως κατά την κρίσιμη προεκλογική περίοδο του 1948 το VoA ξεκίνησε εκστρατεία εναντίον του κομμουνιστικού κόμματος προσπαθώντας να πείσει τους Ιταλούς να μην το ψηφίσουν (Ellwood, 2006). Η προπαγάνδα προτιμήθηκε ως η πλέον αποδοτική και οικονομική μέθοδος, στην προσπάθεια προσεταιρισμού της Ιταλίας στα δυτικά πρότυπα οργάνωσης της δημοκρατίας. Άλλωστε, ο πιθανός εξαναγκασμός και η στρατιωτική βία θα δημιουργούσε αρνητικά συναισθήματα απέναντι στις ΗΠΑ, ενώ η δυνατότητα επιλογής θα προκαλούσε θετικά συναισθήματα. Επομένως, η διαφήμιση της φιλελεύθερης Δημοκρατίας και των ανέσεων του καπιταλισμού λειτουργούσε καλύτερα από οποιαδήποτε προσπάθεια εξαναγκασμού. Η διαδικασία, όμως, αυτή δεν ήταν εύκολη, καθώς οι αναμεταδόσεις του VoA δεν έβρισκαν ικανοποιητικό ποσοστό ακροαματικότητας, διότι οι Ιταλοί προτιμούσαν τα προγράμματα του RAI. Έτσι, οι Αμερικανοί επεδίωξαν να προωθήσουν τις παραγωγές τους μέσα από το ιταλικό ραδιόφωνο (Tobia, 2011b). Βασικός ανταγωνιστής του VoA ήταν το Radio Moscow αλλά κυρίως προγράμματα που παρουσιάζονταν ως εγχώριας παραγωγής και προπαγάνδιζαν υπέρ του κομμουνισμού (Cooke, 2007). Αργότερα, βέβαια, αποδείχθηκε πως αυτές οι παραγωγές ήταν Τσεχοσλοβακικής προέλευσης.

Το πλαίσιο δράσης του VoA στηριζόταν σε τρεις άξονες. Ο πρώτος ήταν οι άμεσες ζωντανές μεταδόσεις ιταλικών προγραμμάτων απευθείας από τη Νέα Υόρκη μέσω βραχέων κυμάτων. Ο δεύτερος άξονας ήταν η αναμετάδοση μαγνητοφωνημένων προγραμμάτων από τη Νέα Υόρκη μέσω του RAI. Τέλος, αρκετά προγράμματα μεταδίδονταν από το ιταλικό VoA άμεσα στο ιταλικό κοινό. Το VoA αυτοδιαφημιζόταν ως ο ραδιοφωνικός σταθμός που μετέδιδε την αλήθεια (Tobia, 2011b). Οι γενικές αρχές που πλαισίωναν τις παραγωγές του ήταν πως οι ΗΠΑ προσπαθούσαν να διατηρήσουν την παγκόσμια ειρήνη και την ελευθερία, παρά τον σοβιετικό ιμπεριαλισμό που τις απειλούσαν. Επιπλέον, το VoA παρουσίαζε τον κομμουνιστικό

κίνδυνο ως υπαρκτό για τις χώρες της Ευρώπης και ως τέτοιο έπρεπε οι πολίτες να αγωνιστούν, για να διατηρήσουν τον τρόπο ζωής τους (Tobia, 2011b). Ειδικότερα όμως, οι εκπομπές των προγραμμάτων ήταν ειδικά σχεδιασμένες για συγκεκριμένες κατηγορίες ακροατών, όπως οι εργάτες, οι διανοούμενοι και οι νέοι. Βάσει των ειδικών του ραδιοφωνικού σταθμού, η στόχευση σε ειδικό κοινό και όχι στο ευρύτερο ήταν αποτελεσματικότερη για την επίτευξη των στόχων του (Tobia, 2011b).

Η μεγαλύτερη πρόκληση που είχε να αντιμετωπίσει το VoA ήταν οι εκπομπές προγραμμάτων στην Ανατολική Ευρώπη και ιδιαίτερα στην ΕΣΣΔ. Άλλωστε, το ραδιόφωνο ήταν το μοναδικό μέσο, με το οποίο μπορούσαν να έρθουν σε επαφή με ανθρώπους που ήταν αποκλεισμένοι πέρα από το σιδηρούν παραπέτασμα (Belmonte, 2008: σελ. 15). Αρχικά, η γραμμή που ακολουθούσε το πρόγραμμα του σταθμού ήταν σκληροπυρηνική απέναντι στη Σοβιετική Ένωση αλλά σταδιακά έγινε πιο ήπια, καθώς ήταν ορατός ο κίνδυνος να κουράσει τους δυνητικούς ακροατές του. Η παρουσίαση της σκληρής καθημερινότητας στη Σοβιετική Ένωση δεν ήταν, ωστόσο, αρκετή κι έτσι ο σταθμός άρχισε να εκπέμπει προγράμματα μαζικού πολιτισμού, όπως η μουσική jazz (Siefert, 2006). Εξάλλου, ο πρωταρχικός στόχος του ραδιοφωνικού σταθμού ήταν να παρουσιάσει την πραγματικότητα στις ΗΠΑ (Tobia, 2011b), καθιστώντας τον μαζικό πολιτισμό ως τον καλύτερο πρεσβευτή αυτής της προσπάθειας. Ο συνδυασμός ενημέρωσης και τέχνης μαζί με το δεδηλωμένο στόχο να παρουσιάσει την αλήθεια, έκανε το VoA αρκετά δημοφιλές (Siefert, 2006). Εξάλλου, στο πρώιμο στάδιο του Ψυχρού Πολέμου οι Σοβιετικοί ακροατές έδειχναν λιγότερο ενδιαφέρον για τις πολιτικές εκπομπές, ενώ η μουσική ήταν περισσότερο δημοφιλής (Belmonte, 2008: σελ. 23).

Το VoA στην Πολωνία έδρασε με παρόμοιο τρόπο. Ήδη από το 1942, οπότε και ξεκίνησε τις εκπομπές στη χώρα αυτή, πέρα από το ενημερωτικό μέρος είχε και το αντίστοιχο πολιτιστικό. Η μουσική jazz ήταν αυτή που κυριαρχούσε στις προτιμήσεις των Πολωνών αλλά και των υπόλοιπων Ανατολικοευρωπαίων (Antoszek & Delaney, 2003). Η ιδιαιτερότητα, όμως, της Πολωνίας σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες του ανατολικού συνασπισμού οφείλεται στη δράση του VoA κατά τη διάρκεια του κινήματος της Αλληλεγγύης. Παρά, λοιπόν, την αυστηρή αποχή από άμεσες δράσεις υπονομευτικές των κομμουνιστικών καθεστώτων, το VoA επέτρεψε την εκπομπή κωδικοποιημένων μηνυμάτων προς τους εξεγερμένους (Antoszek & Delaney, 2003).

Τελικά, το VoA έχασε την ηγετική θέση που είχε ως υπέρμαχος της ελευθερίας στην Πολωνία ως αποτέλεσμα της φιλελευθεροποίησής της.

Οι χώρες της Βαλτικής (μέρος της Σοβιετικής Ένωσης αυτήν την περίοδο) δέχτηκαν τις εκπομπές του VoA ως αποτέλεσμα δράσης κυρίως χριστιανών. Αμερικανοί πολιτικοί στην προσπάθειά τους να προσελκύσουν θρησκευόμενους Αμερικανούς πολίτες με καταγωγή από αυτές τις χώρες, ασχολήθηκαν με τις εκπομπές του VoA στη Βαλτική (Belmonte, 2008:σελ.77). Χαρακτηριστικό είναι πως ο πρώτος ραδιοφωνικός παραγωγός για το Λετονικό τομέα του VoA ήταν κληρικός (Belmonte, 2008: σελ. 107). Στην Τσεχοσλοβακία η αναμετάδοση του προγράμματος γινόταν από τα βραχεία κύματα και είχε να αντιμετωπίσει τόσο τον εγχώριο ανταγωνισμό όσο και τον διεθνή, σε μια χώρα με υψηλό επίπεδο διαβίωσης, όπου το ραδιόφωνο ήταν ιδιαίτερα ανεπτυγμένο (Lerch, 1958). Το κομμουνιστικό κόμμα, ωστόσο, κατέβαλλε τεράστιες προσπάθειες για να εμποδίσει τις εκπομπές του μέσω παρεμβολών (Belmonte, 2008: σελ. 71). Η γειτονική Ουγγαρία επηρεάστηκε ιδιαίτερα από το VoA, καθώς μέσω αυτού έγινε γνωστή στο κοινό το σύνολο της ομιλίας του Χρουστώφ σχετικά με τα εγκλήματα του Στάλιν. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι κατηγορήθηκε ο ραδιοφωνικός σταθμός ως ο ηθικός αυτουργός της εξέγερσης του 1956 στη Βουδαπέστη (Granville, 2004). Παρ' όλα αυτά, το *Radio Free Europe* ήταν αυτό, το οποίο πραγματικά υπονόμεισε το Ουγγρικό καθεστώς.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε πως το VoA έδρασε ως το απόλυτο προπαγανδιστικό όπλο της κυβέρνησης των ΗΠΑ εναντίον της ΕΣΣΔ. Τα προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει, ήταν τεχνικής και πολιτικής φύσεως. Από τη μια πλευρά, ήταν δύσκολο να εκπέμψει στην Ανατολική Ευρώπη ως αποτέλεσμα παρασίτων που χρησιμοποιούσαν οι Σοβιετικοί και οι Τσεχοσλοβάκοι κυρίως. Από την άλλη πλευρά, στις ΗΠΑ κατηγορούνταν ως φερέφωνο του Δημοκρατικού Κόμματος. Ακόμη, πολλές φορές λειτούργησε και ως πεδίο άσκησης μικροπολιτικής στις ΗΠΑ από πολιτευόμενους που ήθελαν να προσελκύσουν τα μέλη της εκλογικής τους περιφέρειας. Η ανάδειξή του, ωστόσο, οφείλεται στην επιμονή των στελεχών του για την επίτευξη των στόχων που είχαν θέσει, αλλά και την αδιασάλευτη αρχή της παρουσίας της αλήθειας, όσο σκληρή και αν ήταν αυτή.

3. Ο Κλασικός Χορός, ο Κινηματογράφος και οι Αποστασίες

Το θέατρο και ο κινηματογράφος αποτέλεσαν ένα δυναμικό πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων του Ψυχρού Πολέμου στην προσπάθειά τους να παρουσιάσουν τα θετικά τους στοιχεία και να καταδείξουν τις αδυναμίες του αντιπάλου. Από την προσπάθεια αυτή δεν λείπει η λογοκρισία και η προσπάθεια αποβολής από τη βιομηχανία του κινηματογράφου όσων βρίσκονται στο αντίπαλο στρατόπεδο. Ο κινηματογράφος αποτέλεσε το κύριο μέσο πολιτιστικής προπαγάνδας, αφού ήταν από τα πλέον λαοφιλή μέσα διασκέδασης. Ακόμη χρησιμοποιήθηκαν κινούμενα σχέδια για την προβολή του αντιπάλου με αρνητικά στοιχεία, κάτι που λειτουργούσε πολλαπλασιαστικά για τις νεότερες γενιές.

Όσον αφορά στη διεθνή δράση της κινηματογραφικής βιομηχανίας αξίζει να σταθούμε στο γεγονός ότι έξι από τα εννιά μεγάλα στούντιο των ΗΠΑ ασχολούνταν με θέματα σχετικά με τον Ψυχρό Πόλεμο. Μεγάλη επίσης σημασία είχαν οι αποστασίες καλλιτεχνών και όχι μόνο για την εξυπηρέτηση των προπαγανδιστικών αναγκών κάθε πλευράς. Η δύση εκμεταλλεύτηκε δεόντως την αποστασία σημαντικών καλλιτεχνών κυρίως του κλασικού χορού, βοηθώντας μάλιστα στην εδραίωση της καριέρας τους, όπως ο Ρούντολφ Νουρέγιεφ, ο Αλεξάντερ Γκουντάνοφ και ο Μικαήλ Μπαρίσνικοφ. Σημαντικά πρόσωπα ήταν και άνθρωποι της καθημερινότητας που αποστατούσαν και κέρδιζαν την αναγνώρισή τους στη Δύση, καθώς τους παρουσίαζαν ως δραπέτες προς την ελευθερία. Στην πρώτη ενότητα αναλύουμε ζητήματα που άπτονται του κινηματογράφου καθώς και κεντρικές πολιτικές που σχετίζονταν με τη λειτουργία. Οι διαφορές μεταξύ του σοβιετικού κινηματογράφου και του αμερικανικού καταδεικνύουν τις δυσκολίες που είχαν να αντιμετωπίσουν κυρίως οι Αμερικανοί. Ακόμη, αναφέρουμε συγκεκριμένες ταινίες που είναι ενδεικτικές της προσπάθειας αλλά και του τρόπου με τον οποίο έδρασαν κυρίως οι Αμερικανοί. Στο δεύτερο μέρος αναλύουμε ενδεικτικές περιπτώσεις αποστασιών που έκαναν το γύρο του δυτικού κόσμου μέσα από τις εφημερίδες. Τέλος, αναφέρουμε και τον τρόπο, με τον οποίο έγινε η επικοινωνιακή διαχείριση τους από τη Σοβιετική Ένωση.

3.1. Ο Κινηματογράφος στην Υπηρεσία του Ψυχρού Πολέμου

Ο κινηματογράφος και το θέατρο έπαιξαν τον δικό τους ιδιαίτερο ρόλο στην πολιτιστική διαμάχη μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ. Μέσα από αυτά οι δύο αντιμαχόμενοι επιχειρήσαν να

παρουσιάσουν τον δικό τους κόσμο και την καθημερινότητα στις χώρες τους παρουσιάζοντας σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Ο κινηματογράφος, μάλιστα, ήταν περισσότερο προσφιλής και εντυπωσιακός και ως εκ τούτου χρησιμοποιήθηκε περισσότερο. Οι Σοβιετικοί ήθελαν μέσω αυτού να μεταλαμπαδεύσουν στις ΗΠΑ, αλλά και τον υπόλοιπο κόσμο, τις αρχές και τη φιλοσοφία που διέπουν τον σοσιαλισμό (Davies, 2003). Αξίζει να σημειώσουμε πως ο κινηματογράφος ήταν μάλλον το πρώτο πεδίο αντιπαλότητας μεταξύ της φιλελεύθερης Δύσης και της κομμουνιστικής Ανατολής (Shaw, 2010b). Οι Αμερικανοί, ήδη πριν από τη λήξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, άρχισαν να προβάλλουν ταινίες στις περιοχές που απελευθέρωναν. Αυτό κινητοποίησε τους Σοβιετικούς, οι οποίοι δεν ήθελαν να υπονομευτεί το πολιτικό τους σύστημα από τις αμερικανικές ταινίες στις συνειδήσεις των Ευρωπαίων. Έτσι, άρχισαν να αναπτύσσουν τη δική τους σύγχρονη κινηματογραφική βιομηχανία (Davies, 2003).

Η κινηματογραφική βιομηχανία στην υπηρεσία του Ψυχρού Πολέμου δεν ήταν αποκλειστικό προνόμιο των δύο κύριων αντιμαχόμενων. Περιφερειακές δυνάμεις ανέπτυξαν αξιόλογο κινηματογράφο, όπως η Γαλλία και η Ιταλία. Μέσα από ένα σύστημα ανταλλαγών και υιοθέτησης των σκοπών του Ψυχρού Πολέμου προωθήθηκαν ταινίες με περιεχόμενο που τους εξυπηρετούσαν (Gardner, et al, 2012). Άλλωστε, υπάρχουν αρκετές συμπαραγωγές ταινιών, όπως το *Roman Holiday* (1953) που εκφράζουν αυτή τη συνεργασία. Επιπλέον, λόγω του φρενήρους αντικομμουνισμού στις ΗΠΑ πολλοί Αμερικανοί καλλιτέχνες μπορούσαν να βρουν μεγαλύτερη ελευθερία έκφρασης μέσα από τον ιταλικό κινηματογράφο (Gardner, et al, 2012).

Το κομμουνιστικό σύστημα όταν άρχισε να εδραιώνεται στη Ρωσία, επεδίωξε να αποτυπώσει τα επιτεύγματα της επανάστασης. Η δεκαετία του 1920 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η επιτομή του Σοβιετικού κινηματογράφου. Βουβά έργα όπως *Το Θωρηκτό Ποτέμκιν* και *Οκτώβριος* του Άιζενσταϊν αποτελούν ενδεικτικά αριστουργήματα, τα οποία ωστόσο λογοκρίθηκαν από το σταλινικό καθεστώς. Ο ίδιος ο σκηνοθέτης αναγκάστηκε να προβεί σε εξευτελιστικές αυτοκριτικές (Caute, 2008: σελ. 119). Παρ' όλα αυτά, του ανατέθηκε από τον Στάλιν να δημιουργήσει ένα έργο βασισμένο στη ζωή του Ιβάν του Τρομερού. Άλλωστε, ο Αιζενστάιν ήταν από τους κορυφαίους δημιουργούς του βουβού κινηματογράφου (Caute, 2008: σελ. 119-120). Η επιθυμία του Στάλιν συνδεόταν με την προσπάθειά του να διαμορφώσει ένα προσωποπαγές καθεστώς βάσει των μεθόδων του Τσάρου, βρίσκοντας νομιμοποίηση στη

ρωσική ιστορία του 16ου αιώνα, όπως αυτή θα παρουσιαζόταν στο ρωσικό κοινό.

Το μοτίβο των σοβιετικών ταινιών περιστρεφόταν γύρω από ταπεινής καταγωγής ανθρώπων που γίνονταν ήρωες. Ενδεικτικά αναφέρουμε την ταινία *Νέος Φύλακας*, που παρουσιάζει δύο εργάτες ορυχείου να αγωνίζονται εναντίον των ναζί κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου (Caute, 2008: σελ. 126). Επιπλέον, οι Σοβιετικοί προέβαλλαν βιογραφίες σημαντικών επιστημόνων και καλλιτεχνών. Παρουσίαζαν, μάλιστα, μέσα στις ταινίες τους χειρώνακτες να αντιλαμβάνονται επιστημονικές έννοιες και να προτείνουν πτυχές για περαιτέρω έρευνα (Caute, 2008: σελ. 130-131). Μέσα από τέτοιου είδους σκηνές προσπαθούσαν να πείσουν για την ισότητα που προτάσσει η σοσιαλιστική ιδεολογία.

Από την άλλη πλευρά, οι Αμερικανοί είχαν ήδη μια ακμάζουσα κινηματογραφική βιομηχανία, η οποία ήταν σε θέση να παράξει εντυπωσιακές ταινίες. Η ακμή αυτή οφειλόταν στον τρόπο, με τον οποίο ήταν οργανωμένη η βιομηχανία αλλά και την παρακαταθήκη που είχαν αφήσει οι προηγούμενες γενιές. Τα στούντιο ήταν διαμορφωμένα με τέτοιον τρόπο, που επέτρεπαν στους καλλιτέχνες να χρησιμοποιούν με μικροαλλαγές τα ίδια σκηνικά σε διαφορετικές ταινίες (Metz, 2006). Επιπλέον, τα πολιτικά, κοινωνικά και πολιτιστικά στοιχεία ήδη είχαν διαμορφωθεί κατά τις προηγούμενες δεκαετίες (Leab, 1984). Η λογοκρισία δεν έλειπε ούτε και εδώ. Πολλοί ήταν εκείνοι που είδαν την καριέρα τους να καταρρέει ως αποτέλεσμα της σύνδεσής τους είτε με τη σοσιαλιστική ιδεολογία είτε με Σοβιετικούς. Οι μαύρες λίστες των καλλιτεχνών διαμορφώθηκαν με βάση τα μηνύματα που εξέπεμπαν οι παραγωγές τους. Πρωταγωνιστής σε τέτοιου είδους δράσεις ήταν ο γερούσιαστής Τζόζεφ Μακάρθου (Joseph McCarthy), ο οποίος κατάφερε να εκδιώξει χιλιάδες καλλιτέχνες (Caute, 2008: σελ. 199). Ενδεικτικά, μπορούμε να αναφέρουμε τους Joseph Losey, Elia Kazan και Arthur Miller, οι οποίοι βίωσαν όλη την πίεση που μπορούσαν να ασκήσουν οι ΗΠΑ μέσα από Επιτροπές του Κογκρέσου, από οργανώσεις που μάχονταν τον κομμουνισμό, καθώς και από ιδιωτικούς ερευνητές που αναζητούσαν φιλοσοβιετικούς, ώστε να οδηγηθούν στην περιθωριοποίηση και τον επαγγελματικό μαρασμό (Caute, 2008: σελ. 192). Άλλωστε, εκτός από τα συνδικάτα και τα πανεπιστήμια, οι συντηρητικοί κύκλοι των ΗΠΑ αναζητούσαν αντιαμερικανικές δράσεις και στο χώρο του κινηματογράφου και της τηλεόρασης (O'Brien, 2006). Έτσι, οι ταινίες με κοινωνικό περιεχόμενο ελαττώθηκαν σημαντικά την περίοδο 1947-1954, ενώ οι αντικομμουνιστικές ταινίες

ξεπερνούσαν τις πενήντα (Caute,2008:σελ. 182). Αξίζει να σημειώσουμε πως η CIA επεδίωκε να επηρεάσει την παραγωγή ταινιών, καθώς ήταν ιδιαίτερα προσφιλής ο κινηματογράφος στον απλό κόσμο, ωστόσο ο περιορισμένος προϋπολογισμός της περιόριζε και τη δράση της (Willford, 2006b).

Η σημασία που έδιναν οι Αμερικανοί φαίνεται από το γεγονός της ίδρυσης Γραφείου Κινηματογράφου που υπαγόταν στο Office of War Information. Το γραφείο αυτό στο βραχύχρονο βίο του προώθησε αλλαγές σε κινηματογραφικά σενάρια, με σκοπό να παρουσιάσει την αμερικανική προσπάθεια κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου (Koppes & Black, 1977; Leab,1984). Επιπλέον, ο ίδιος ο Ρούσβελτ θεωρούσε πως ο κινηματογράφος είναι το αποτελεσματικότερο μέσο ενημέρωσης και ψυχαγωγίας των πολιτών (Short, 1983). Μείζον ζήτημα ήταν η διατήρηση του κινηματογράφου, κάτι που απαιτούσε τη μη στρατολόγηση για τους σκοπούς του πολέμου όσων εργάζονταν στην κινηματογραφική βιομηχανία, καθώς αυτοί ήταν που έκαναν το Hollywood διάσημο. Επιπλέον, έπρεπε διαρκώς να τροφοδοτούνται οι εταιρίες παραγωγής ταινιών με φιλμ, χωρίς το οποίο δεν είχε νόημα η δουλειά τους (Koppes & Black,1977; Short,1983). Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, πως στα πλαίσια του πολέμου ένα σημαντικό όπλο θεωρούνταν ο κινηματογράφος και για το λόγο αυτό υπήρξε κεντρική στρατηγική τόσο για την αξιοποίησή του όσο και για την εξασφάλιση των συνθηκών διατήρησης της παραγωγής ταινιών. Επιπλέον, παρατηρούμε πως η προπαγάνδα μέσα από τις ταινίες δεν ήταν ένα καινούριο φαινόμενο που σχετιζόταν με τον Ψυχρό Πόλεμο. Αντίθετα, είναι μια τέχνη που αναπτύχθηκε καιρό πριν την εκδήλωση της διαμάχης μεταξύ ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης.

Η πλευρά, όμως, του κινηματογράφου που πραγματικά επηρέασε την Ευρώπη είχε να κάνει με την προσπάθεια εμπέδωσης του φιλελευθερισμού. Από τα εννιά μεγαλύτερα στούντιο, τα έξι παρουσίαζαν θέματα που άπτονταν πολιτικών του Ψυχρού Πολέμου. Μέσα από τις ταινίες τους μπορούσαν οι κυβερνήσεις να νομιμοποιήσουν πολιτικές όπως η κούρσα των εξοπλισμών (Vizzini,2008). Πολλοί καλλιτέχνες και παράγοντες λειτουργούσαν ως πληροφοριοδότες στην κινηματογραφική βιομηχανία, καταδίδοντας κομμουνιστές. Η περίοδος αυτή κυριαρχείται από το κυνήγι κομμουνιστών και όσων εμπλέκονται σε αντιαμερικανικές δράσεις στις ΗΠΑ. Εύλογο ήταν, λοιπόν, να τεθεί υπό έρευνα και η βιομηχανία του κινηματογράφου. Η επιρροή μάλιστα της Επιτροπής Μη-αμερικανικών Πράξεων ήταν τόσο μεγάλη, που όσοι ηθοποιοί και παράγοντες δε

συνεργάζονταν με αυτήν, δύσκολα θα μπορούσαν να βρουν δουλειά στο μέλλον (Whitfield, 2006; Cerplair,2007). Εκτός, όμως, από τον εσωτερικό αντιαμερικανισμό οι ΗΠΑ έπρεπε να αντιμετωπίσουν και τον αυξανόμενο διεθνή αντιαμερικανισμό στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Για να το κάνουν αυτό, επεδίωκαν τα μηνύματα που εξέπεμπαν να δείχνουν θετικά στοιχεία των ΗΠΑ, παρά να τηρούν μια σκληρή αντικομμουνιστική πρακτική (Eldridge,2000).

Τα χρόνια που ακολούθησαν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι άνθρωποι προσπάθησαν να ανοικοδομήσουν τις πατρίδες τους. Η γενιά που αντιμετώπισε τους ναζί, χαρακτηρίστηκε ως η χαμένη γενιά και το χάσμα που δημιουργήθηκε με την αμέσως επόμενη ήταν μεγάλο (Wagnleitner,1994). Ο αμερικανικός πολιτισμός, όπως αυτός εξήχθη στην Ευρώπη, κέρδισε τη νεολαία. Σύντομα το *Αμερικανικό Όνειρο* έγινε όνειρο κάθε Δυτικοευρωπαίου. Ο καταναλωτισμός έγινε το επίκεντρο και κάθε αμερικανικό σύμβολο κυριαρχούσε. Οι ΗΠΑ πέτυχαν τα παραπάνω μέσα από την απόλυτη κυριαρχία τους σε θέατρα και κινηματογράφους στην κατεχόμενη Γερμανία και Αυστρία (Wagnleitner,1994). Κατάφεραν να παρουσιάσουν τον αμερικανικό πολιτισμό ως εφάμιλλο του Ευρωπαϊκού και σίγουρα ανώτερο του Σοβιετικού. Οι χώρες μάλιστα που αυτοπροσδιορίζονταν ως δυτικές, επεδίωκαν την προβολή αμερικανικών ταινιών, οι οποίες μάλιστα βρίσκονταν υπό τη λογοκρισία και του United States Information Service, ώστε να μεταδίδονται τα σωστά μηνύματα (Karademir,2012).

Η κοινωνική κινητικότητα ήταν ένα από τα κύρια μοτίβα που προέβαλλε ο αμερικανικός κινηματογράφος, για να πείσει για το οικονομικό μοντέλο που εξέφραζε (Pileggi,et al,2000). Ειδικότερα, το κλειδί της επιτυχίας ήταν η σκληρή δουλειά, η φιλοδοξία και οι προσωπικές θυσίες των μεμονωμένων ατόμων που τους καθιστούν επιτυχημένους, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να ανελιχθούν κοινωνικά.

Οι ΗΠΑ αντιμετώπιζαν, ωστόσο, εσωτερικά προβλήματα που αφορούσαν κυρίως στα δικαιώματα των μαύρων. Το γεγονός αυτό υπονόμει την εικόνα της Αμερικής που ήθελαν να παρουσιάσουν στον υπόλοιπο κόσμο οι ΗΠΑ. Για αυτόν ακριβώς το λόγο προωθήθηκαν πολιτικές που προέβαλλαν με θετικό τρόπο τους μαύρους, ενώ ταυτόχρονα ο Τρούμαν επεδίωξε τη διαμόρφωση των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών που θα έκαναν δικαιότερη την αντιμετώπισή τους (Noakes,2003). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο άρχισαν να παρουσιάζονται και να

αναγνωρίζονται μαύροι καλλιτέχνες. Η όπερα *Porgy and Bess*, η οποία αργότερα έγινε κινηματογραφική ταινία, ήταν ένα έργο που το σύνολο των ηθοποιών ήταν μαύροι. Παρά τη σκληρή καθημερινότητα που παρουσίαζε, οι Αμερικανοί εκμεταλλεύτηκαν την παράσταση προτάσσοντας το γεγονός ότι οι μαύροι μπορούσαν να γίνουν αξιόλογοι και αναγνωρίσιμοι καλλιτέχνες. Με αυτόν τον τρόπο, αποδείκνυαν την ισότητα των ευκαιριών ανεξάρτητα από την καταγωγή που είχαν οι κάτοικοι των ΗΠΑ (Monod,2003). Επιπλέον, στις ταινίες τους χρησιμοποιούσαν εμβληματικά πρόσωπα για την ανάδειξη των προπαγανδιστικών τους στόχων. Για παράδειγμα, η παρουσία της Ζακλίν Κένεντυ (Jaqueline Kennedy) στην Ινδία και το Πακιστάν στις αρχές τις δεκαετίας του 1960 προβλήθηκε με τέτοιο τόπο, ώστε να καταδείξει μέσω της προβολής της την τρυφερή και συμπονετική πλευρά των ΗΠΑ (Schwalbe, 2005).

Η παρουσίαση του σοσιαλιστικού συστήματος ως ενός αποτυχημένου συστήματος ήταν ιδιαίτερα σημαντική. Οι Αμερικανοί με τους Βρετανούς χρηματοδότησαν την παραγωγή του έργου κινουμένων σχεδίων *Η Φάρμα των Ζώων* του Τζωρτζ Όργουελ (George Orwell) (Jarvie,2008). Τα κινούμενα σχέδια και τα καρτούν δεν ήταν κάτι καινούριο στην προσπάθεια διαμόρφωσης στάσεων. Ήδη από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο τα καρτούν χρησιμοποιούνταν για αυτόν τον σκοπό. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου μια έρευνα του OWI κατέδειξε πως η πλειονότητα των ενηλίκων διάβαζε στις εφημερίδες τα καρτούν, επομένως ήταν ένα καλό μέσο για την ανάδειξη των αμερικανικών προτεραιοτήτων (Barkin,1984). Η *Φάρμα* είναι μια παραγωγή που περιγράφει με αναλογία την Οκτωβριανή Επανάσταση και προβλέπει την επερχόμενη πτώση του σοσιαλισμού. Αξίζει να σημειώσουμε πως καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια, ώστε οι παραγωγοί να δείξουν την πτώση του σοσιαλισμού, εξυπηρετώντας τα προπαγανδιστικά σχέδια των ΗΠΑ. Στη συνέχεια, επιχειρήθηκε να γίνει κανονική ταινία, κάτι το οποίο τελικά δεν ευοδώθηκε (Jarvie, 2008). Είναι σαφές ότι μέσα από τα κινούμενα σχέδια ήθελαν να κατηγήσουν τις επόμενες γενιές με αντικομμουνιστικές στάσεις. Άλλωστε, ήταν εξίσου σημαντικό στον αντικομμουνιστικό αγώνα να προβληθούν και στους Αμερικανούς οι αξίες και τα αγαθά που μπορούσε κανείς να απολαμβάνει σε μια φιλελεύθερη δημοκρατία (Honsa,2012).

Ο κινηματογράφος είναι ένα μέσο, το οποίο εκμεταλλεύτηκαν περισσότεροι ΗΠΑ, ενώ η αντίστοιχη σοβιετική δράση θα μπορούσαμε να πούμε πως ήταν περιορισμένη τόσο σε

παραγωγή όσο και σε επιρροή. Μέσα από τις ταινίες γινόταν μια συστηματική προσπάθεια προσηλυτισμού είτε στο φιλελεύθερο καπιταλιστικό σύστημα είτε στο σοσιαλιστικό. Επιπλέον, χρησιμοποιούνταν για να δικαιολογήσουν και να νομιμοποιήσουν τις συνειδήσεις των πολιτών τους για πολιτικές που εφάρμοζαν. Από τη μια πλευρά διαφημιζόταν το Αμερικανικό Όνειρο της επιτυχίας και του καταναλωτισμού, ενώ από την άλλη ο σοσιαλιστικός παράδεισος επεδίωκε να κερδίσει τις συνειδήσεις των Ευρωπαίων. Χαρακτηριστικό της δράσης των Αμερικανών και των Σοβιετικών ήταν η λογοκρισία των ταινιών, ο περιορισμός των καλλιτεχνών αλλά και η καταστροφή της καριέρας όσων δε συμμορφώνονταν με τις απαιτήσεις των αντιμαχόμενων. Η κορύφωση του κινηματογραφικού πολέμου έλαβε χώρα αμέσως μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και μέχρι τη δεκαετία του 1950.

3.2. Ηχηρές Αποστασίες

Η αποστασία είναι ένα θέμα που απασχόλησε τις κυβερνήσεις των αντιμαχόμενων πλευρών κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Η προσπάθειά τους να διατηρήσουν ισορροπία δυνάμεων διαμόρφωσε ένα περιβάλλον, όπου άνθρωποι με σημαντικές γνώσεις θα δημιουργούσαν σημαντικά προβλήματα ασφάλειας εάν αποστατούσαν (Jarvis, 1985). Τα αίτια μιας αποστασίας μπορεί να ήταν πολλά. Η συγκέντρωση στοιχείων και γνώσεων για την αντίπαλη πλευρά μπορεί να διαμορφώσει τις συνθήκες εκείνες που θα οδηγούσαν σε μια τέτοια πράξη, εφόσον βέβαια αυτά έδειχναν μια καλύτερη ποιότητα ζωής. Η ιδεολογία, ωστόσο, περιόριζε την παραπάνω θέση. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι και Αμερικανοί αποστατούσαν στην Σοβιετική Ένωση, παρά τις αρνητικές εικόνες που είχε διαμορφώσει η καθεστηκυία τάξη για τη σοσιαλιστική κοινωνία (Sedikides & Anderson, 1992). Ανεξάρτητα, όμως, από τους λόγους και τους κινδύνους που προέκυπταν από μια αποστασία, όσοι καλλιτέχνες το έπρατταν αποτελούσαν ταυτόχρονα και προϊόν πολιτικής εκμετάλλευσης.

Οι περιοδεύοντες θίασοι και οι αθλητικοί ανταγωνισμοί μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων συνασπισμών αξιοποιήθηκαν ως μέσο προβολής. Η παρουσίαση διακεκριμένων καλλιτεχνών και αθλητών μπορούσε να δείξει την ευρωστία ενός οικονομικού μοντέλου που μπορούσε να δημιουργήσει πολιτιστικά επιτεύγματα άξια θαυμασμού. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η όποια αποστασία, πετυχημένη ή μη, αποτελούσε σίγουρα ένα συμβάν που γινόταν προϊόν πολιτικής

εκμετάλλευσης. Οι συμφωνίες μεταξύ ΗΠΑ-ΕΣΣΔ αλλά και άλλων χωρών έδωσαν τη δυνατότητα πολιτιστικών ανταλλαγών και γεγονός είναι πως καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου οι Σοβιετικοί έστελναν σε περιοδεία συχνά θιάσους κλασικού χορού, τα οποία επέστρεφαν κανονικά πίσω στην πατρίδα τους (Caute, 2008: σελ. 469). Να σημειώσουμε πως αυτού του είδους οι ανταλλαγές γίνονταν βάσει κριτηρίων που σχετίζονταν με την εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ (Liping, 1999). Οι λίγοι, ωστόσο, που πέτυχαν να αποστατήσουν, βρέθηκαν στα πρωτοσέλιδα των δυτικών εφημερίδων, παρουσιάζοντάς τες ως αποδράσεις στην ελευθερία, όπως για παράδειγμα συνέβη στην περίπτωση του Νουρέγιεφ (Caute, 2008: σελ. 483-484).

Η πρώτη μεγάλη αποστασία ήταν αυτή των Ούγγρων χορευτών κλασικού χορού Nora Kovacs και Istvan Rab το Μάιο του 1953. Οι δύο αυτοί χορευτές είχαν διακριθεί σε αρκετά φεστιβάλ νέων καλλιτεχνών, ενώ είχαν σπουδάσει στη Σοβιετική Ένωση. Ύστερα από οδηγίες που τους δόθηκαν, βρέθηκαν στον Σοβιετικό τομέα του Βερολίνου για μια παράσταση. Εκεί, κατάφεραν να ξεφύγουν από τους φύλακές τους και χρησιμοποιώντας το μετρό της πόλης πέρασαν στο Δυτικό τομέα (Caute, 2008: σελ. 470), ενώ οι δυτικές εφημερίδες εκμεταλλεύτηκαν το γεγονός πολιτικά. Ακόμη, τονίστηκε ο περιορισμένος αριθμός αγαθών που απολάμβαναν στη Σοβιετική Ένωση, καθώς η Kovacs είχε δηλώσει πως, όταν βρέθηκε στο Δυτικό τομέα, είδε να πωλούνται μπανάνες, που είχε να καταναλώσει πάνω από οκτώ χρόνια. Γίνεται αντιληπτό πως με το τελευταίο εξάιρεται το οικονομικό οικοδόμημα της Δύσης καθώς και η ευημερία της ως αποτέλεσμα του καπιταλισμού. Εκτός, λοιπόν, από την αποστασία αυτή καθεαυτή, δόθηκε και η δυνατότητα να διαμορφωθεί μια εικόνα για τις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού περιοριστική ως προς τις δυνατότητές του να παρέχει στους πολίτες τα αγαθά που θα μπορούσαν να έχουν στη Δύση.

Η πλέον πολύκροτη αποστασία ήταν αυτή του Νουρέγιεφ. Ο ίδιος είχε εντυπωσιάσει τους Σοβιετικούς με τις δυνατότητές του. Ήταν μαθητής στη φημισμένη σχολή κλασικού χορού Κίρον, όπως εξιστορεί η Kavanagh (Yuresha, 2008). Έτσι, όταν οι επικεφαλής του θιάσου Κίροφ θεωρήθηκαν πως ήταν μεγάλοι ηλικιακά για να εντυπωσιάσουν το γαλλικό κοινό στην επερχόμενη περιοδεία τους, ο Νουρέγιεφ ήταν ένας από τους αντικαταστάτες τους. Λόγω της ανάρμοστης προς τα σοβιετικά πρότυπα συμπεριφοράς του αποφασίστηκε να επιστρέψει στην ΕΣΣΔ. Ο ίδιος με τη βοήθεια μιας φίλης του κατάφερε να ζητήσει άσυλο και να παραμείνει στη

Γαλλία, παρά την προσπάθεια αυτών που τον συνόδευαν να εμποδίσουν κάτι τέτοιο (Caute, 2008:σελ. 483-488), όπως αναφέρει η Kavanagh (Yuresha,2008). Οι Σοβιετικοί, ωστόσο, ήθελαν να οδηγήσουν το Νουρέγιεφ στην επιστροφή με κάθε τρόπο. Εικάζεται πως η KGB είχε διαμορφώσει δύο σενάρια για την περίπτωση του. Το ένα θα έπειθε το Νουρέγιεφ να ζει 6 μήνες στο Λονδίνο και 6 στην ΕΣΣΔ. Το άλλο θα λάμβανε χώρα σε περίπτωση που αρνούσαν ο ίδιος το πρώτο και προέβλεπε την καταστροφή των ποδιών του, ώστε να μη μπορεί να χορεύει. Το αν αυτό είναι αληθινό ή όχι, μένει να αποδειχθεί στο μέλλον. Σε κάθε περίπτωση όμως, οι Σοβιετικοί ήθελαν να τιμωρήσουν τους αποστάτες, όπως ο Νουρέγιεφ, η Μακάροβα και άλλοι (Caute,2008:σελ. 500-502).

Το γεγονός της αποστασίας του Νουρέγιεφ, ο οποίος με τη στάση του κατέκρινε το σοσιαλιστικό οικοδόμημα (Siefert,2008), έγινε αντικείμενο εκμετάλλευσης από εφημερίδες της Δύσης που την παρουσίαζαν ως απόδραση στην ελευθερία. Άλλες πάλι την παρουσίαζαν μέσα από μια ρομαντική διάσταση και ως αποτέλεσμα του έρωτά του με μια Γαλλίδα. Εφεξής η καριέρα του απογειώθηκε στη Δύση, καθώς συμμετείχε σε πολλές παραστάσεις, ενώ η αναγνωρισιμότητά του έφτασε μέχρι και τον Λευκό Οίκο. Από την άλλη πλευρά, οι Σοβιετικοί παρουσίαζαν το Νουρέγιεφ ως προδότη, ο οποίος έπαψε τον κλασικό χορό και χαρακτήριζαν την καλλιτεχνική του δράση παρακμιακή. Επιπλέον, τον χαρακτήριζαν ως συνεργάτη των Ναζί, αλκοολικό και προαγωγό της δυτικής προπαγάνδας εναντίον της ΕΣΣΔ (Caute,2008:σελ. 494). Έτσι, ο Νουρέγιεφ αποθεωνόταν στη Δύση, ως ένας εξαιρετικός χορευτής που απέδρασε γλιτώνοντας από τη σοβιετική καταπίεση, ενώ από την άλλη πλευρά οι Σοβιετικοί δεν κατέκριναν μονάχα την πράξη του αλλά ταυτόχρονα υποτιμούσαν το ταλέντο του, θέλοντας να δείξουν πως ο ατομισμός του και η φιλοδοξία του δε χωρούσε στα σοσιαλιστικά πρότυπα που ήταν δομημένη η σοβιετική κοινωνία.

Η περίπτωση του χορευτή των Μπολσόι Αλεξάντρ Γκουντούνοφ ήταν ίσως η πιο εντυπωσιακή, καθώς καθήλωσε ένα αεροσκάφος της Aeroflot για τρεις μέρες και προκάλεσε διπλωματικό επεισόδιο (Caute,2008:σελ. 504). Τον Αύγουστο του 1979 ζήτησε άσυλο από τις ΗΠΑ, καθώς όπως ο ίδιος δήλωσε, ήθελε να αναπτύξει περισσότερο τις χορευτικές του εμπειρίες. Η σύζυγός του Λουντμίλλα Βαλάσοβα, επίσης χορεύτρια, τοποθετήθηκε άμεσα σε ένα αεροπλάνο με προορισμό τη Μόσχα, το οποίο περικυκλώθηκε από αυτοκίνητα της ασφάλειας

και του απαγορεύτηκε η απογείωση. Ζητήθηκε από τη Βαλάσοβα να αποβιβαστεί, κάτι το οποίο δεν έγινε. Οι αρχές των ΗΠΑ ζητούσαν από τους Σοβιετικούς να της επιτρέψουν να βρεθεί σε ένα ουδέτερο περιβάλλον, ώστε να αποφασίσει χωρίς πίεση για τον αν θέλει να παραμείνει ή όχι στις ΗΠΑ. Η ίδια ωστόσο αποφάσισε να επιστρέψει στην ΕΣΣΔ. Τελικά, την τρίτη ημέρα επετράπη στο αεροσκάφος να επιστρέψει στη Μόσχα. Αξίζει να σημειώσουμε πως όλο αυτό το διάστημα οι Σοβιετικοί επιβαίνοντες παρέμειναν στο αεροσκάφος περιμένοντας να τους επιτραπεί η αναχώρηση (Caute, 2008:σελ. 504).

Οι αποστασίες επιφανών καλλιτεχνών αντιμετωπίστηκαν κυρίως με απέχθεια από τις σοβιετικές αρχές, σε μια προσπάθεια να αντιστρέψουν τις εντυπώσεις που προκαλούσαν στο εσωτερικό της χώρας τους. Μια άλλη περίπτωση ηχηρής αποστασίας ήταν του χορευτή του θιάσου Κίροφ Μπαρίζνικοφ, ο οποίος σε μια περιοδεία στον Καναδά το 1974 ζήτησε άσυλο (Caute,2008:σελ. 496). Ο Μπαρίζνικοφ ήταν από τα μεγάλα ταλέντα της ΕΣΣΔ, ενώ αξίζει να σημειώσουμε πως εξακολούθει να δημιουργεί. Η περεστρόικα και η γκλάσνοστ, αργότερα, αναδιαμόρφωσε κάπως το πρόσωπο της ΕΣΣΔ κι έτσι στην περίοδο του Gorbachev επετράπησαν οι καλλιτεχνικές συνεργασίες με τους αποστάτες. Όπως επίσης επετράπησαν και οι επισκέψεις των αποστατών στην ΕΣΣΔ. Για παράδειγμα, η πρίμα μπαλαρίνα Πλιτσέσκαγια των Μπολσόι εμφανίστηκε στη Νέα Υόρκη μαζί με τους Νουρέγιεφ και Μπαρίζνικοφ (είχε αποστατήσει το 1974), ενώ αντίστροφα η Μακάροβα μαζί με τον Μπαρίζνικοφ κλήθηκαν να παρουσιάσουν πρόγραμμα στη Μόσχα (Caute,2008:σελ. 505).

Η αποστασία ανθρώπων με μεγάλη αναγνωρισιμότητα είχε μεγάλη επίδραση στην προπαγανδιστική δραστηριότητα. Αλλά και άνθρωποι αφανείς με τη δική τους αποστασία προκάλεσαν μεγάλη εντύπωση και έγιναν γνωστοί σε ολόκληρο το δυτικό κόσμο λειτουργώντας επιβαρυντικά για τις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού. Μια τέτοια περίπτωση ήταν αυτή του Κόνραντ Σούμαν, ενός στρατιώτη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας (Wise & Bacon,2010:σελ. 85-88). Το 1961 ξεκίνησε η κατασκευή του Τοίχους του Βερολίνου, ώστε να εμποδίζεται η διέλευση ανατολικογερμανών στο Δυτικό τομέα του Βερολίνου. Ένας από τους στρατιώτες που φρουρούσε τη περιοχή που κατασκευαζόταν το Τείχος ήταν ο Σούμαν, ο οποίος πέρασε στο Δυτικό τομέα πεδώντας πάνω από τα συρματοπλέγματα. Χαρακτηριστική είναι η φωτογραφία του Πίτερ Λάιμπακ, η οποία αποτέλεσε εξώφυλλο εφημερίδων εκείνης της εποχής σε ολόκληρο

τον κόσμο. Η φωτογραφία απεικόνιζε τον Σούμαν ακριβώς τη στιγμή που πηδούσε πάνω από το συρματοπλέγμα. Εύλογο ήταν, λοιπόν, αυτή η φωτογραφία να αποτυπωθεί ως η απόδραση στην ελευθερία και να ωθήσει ακόμη 68 συνοριοφύλακες να αποστατήσουν μέσα στον επόμενο μήνα (Wise & Bacon,2010:σελ. 85-88).

Οι αποστασίες ήταν ένα γεγονός που γινόταν αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης. Ανεξάρτητα από το πρόσωπο, πολλοί από τους αποστάτες γίνονταν ήρωες στις χώρες που αποστατούσαν και παράδειγμα μίμησης για όσους είχαν ανάλογα αισθήματα. Ειδικότερα, κάποιοι καλλιτέχνες προσπαθούσαν να ξεφύγουν από την καταπίεση του σοσιαλιστικού οικοδομήματος της Ανατολικής Ευρώπης. Οι ίδιοι έβρισκαν ελευθερίες στη Δύση που δε μπορούσαν να έχουν στη πατρίδα τους και για αυτό το λόγο κατάφεραν να καταξιωθούν και στη Δύση, όπως για παράδειγμα η περίπτωση του Νουρέγιεφ Επιπλέον, υπήρχαν καθημερινοί άνθρωποι, οι οποίοι δραπέτευαν από τις χώρες τους και εγκαταστάθηκαν στη Δύση, όπου άσκησαν διάφορα επαγγέλματα, έκαναν οικογένεια και έζησαν μια φυσιολογική ζωή έχοντας κατακτήσει ελευθερία και δικαιώματα, που δε θα μπορούσαν να έχουν στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Οι δύο αυτές περιπτώσεις έγιναν αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης, καθώς παρουσιάζονταν ως απόδραση στην ελευθερία. Περισσότερη εντύπωση, βέβαια, προκαλούσαν οι καλλιτέχνες, καθώς βρίσκονταν συχνά στο επίκεντρο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, λόγω της σταδιοδρομίας τους που προσέλκυε το ενδιαφέρον των φιλότεχνων.

Συμπεράσματα

Η διαμάχη ΗΠΑ-ΕΣΣΔ στον Ψυχρό πόλεμο πήρε τόσο μεγάλες διαστάσεις, που μονάχα η στρατιωτική και οικονομική ισχύς δεν αρκούσε για να τις καταστήσει κυρίαρχες. Ο πολιτιστικός ανταγωνισμός απέκτησε σημαντική βαρύτητα στην προσπάθεια κάθε στρατοπέδου να αναδείξει την ανωτερότητά του. Η παρούσα μελέτη εξέτασε σημαντικές πτυχές αυτή της αντιπαράθεσης.

Η σημασία της πολιτιστικής επιρροής αναδεικνύεται από τον μεγάλο αριθμό ανθρώπων που έλαβαν μέρος σε αυτή την εκστρατεία. Ο πολιτισμός επιτρέπει τη διαιώνιση χαρακτηριστικών μιας κοινωνίας, χωρίς αυτά να στηρίζονται σε κάποια λογική βάση. Επιπλέον, ο πολιτισμός μπορεί να χαρακτηριστεί και ως ήπια ισχύς που μπορεί να μεταστρέψει τις επιθυμίες των ανθρώπων σε οικειοθελή βάση. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε κανείς να επιβάλει τις επιθυμίες και τα συμφέροντά του σε άλλους πείθοντάς τους πως αυτό επιθυμούν και οι ίδιοι. Η διαδικασία αυτή σε κάθε περίπτωση δε λειτουργεί με την επιβολή αλλά με την ελεύθερη βούληση των ανθρώπων. Έτσι, λοιπόν, καθιστώντας τον αμερικανικό πολιτισμό ανώτερο θα νομιμοποιούνταν να τον προβάλλουν με τέτοιο τρόπο, ώστε ο καθένας να επιθυμεί να μοιραστεί τις ίδιες αρχές, αξίες, πολιτισμό με τις αντίστοιχες των ΗΠΑ. Στην προσπάθεια αυτή οι Αμερικανοί στρατολόγησαν και την Εκκλησία, καθώς παρουσίαζαν τη διαμάχη με τους Σοβιετικούς ως τη μάχη μεταξύ του καλού και του κακού. Αυτό οφείλονταν στην παρουσίαση της ΕΣΣΔ ως άθεης και των ΗΠΑ ως θεοσεβούμενων. Ταυτόχρονα, ειδικοί στην επικοινωνία διαμόρφωναν την αμερικανική πολιτική με τέτοιο τρόπο, ώστε να παρουσιάζει σε κάθε χώρα τα στοιχεία της αμερικανικής πραγματικότητας που θα έκαναν τις ΗΠΑ πιο αρεστές. Με αυτόν τον τρόπο προσάρμοξε την πολιτική της πετυχαίνοντας το βέλτιστο δυνατό αποτέλεσμα από την προσπάθειά της. Ιδιωτικοί οργανισμοί, όπως το Ford Foundation, είχαν σημαίνουσα θέση σε αυτό τον αγώνα, καθώς μέσα από αυτούς η κεντρική κυβέρνηση εξοικονομούσε πόρους και ταυτόχρονα μπορούσε να αποποιηθεί της κατηγορίας ότι χρησιμοποιεί προπαγανδιστικά μέσα σε βάρος της Σοβιετικής Ένωσης. Ταυτόχρονα, εξασφάλιζε πως κανένας δημόσιος φορέας δε θα λειτουργούσε ως φερέφωνο ενός από τα δύο κόμματα που διεκδικούσαν την προεδρία των ΗΠΑ (Δημοκρατικών ή Ρεπουμπλικανών). Η προβολή του αμερικανικού πολιτισμού είναι ιδιαίτερα σημαντική για τις ΗΠΑ. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι οι τρομοκρατικές ενέργειες σε βάρος της από τον μουσουλμανικό φονταμενταλισμό και η αρνητική εικόνα που έχουν στον

μουσουλμανικό κόσμο για τις ΗΠΑ αποδίδονται στην απουσία προβολής του μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Άλλωστε, οι νεοφιλελεύθεροι, όπως ο Nye, διαμόρφωσαν τη θεωρία του Soft Power, που εξηγεί πώς λειτουργεί η συγκεκριμένη πολιτική και για ποιο λόγο πρέπει οι ΗΠΑ να συνεχίσουν να επενδύουν σε αυτή.

Το Congress for Cultural Freedom ήταν μια οργάνωση που στόχο είχε να αναδείξει την ελευθερία του λόγου-έκφρασης και της τέχνης σε σημαία του αντικομμουνιστικού αγώνα. Αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι Σοβιετικοί επεδίωξαν να συστρατεύσουν τους Γερμανούς συγγραφείς. Ωστόσο οι ιδιωτικές πρωτοβουλίες του Lasky πέτυχαν να δημιουργήσουν ένα στρατόπεδο διανοούμενων που αντιτίθεντο στον κομμουνισμό όπως αυτός εκφράστηκε στην ΕΣΣΔ. Μέχρι το 1950 δημιουργήθηκε το CCF, το οποίο χρηματοδοτούνταν από τη CIA, χωρίς βέβαια να το γνωρίζει η συντριπτική πλειονότητα των μελών του. Τα περισσότερα μέλη του ανήκαν ιδεολογικά στο χώρο της αριστεράς, ενώ εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι πολλοί ήταν πρώην κομμουνιστές, οι οποίοι γνώρισαν τα ολοκληρωτικά στοιχεία της ΕΣΣΔ. Για αυτόν ακριβώς το λόγο στρατεύτηκαν με αντικομμουνιστές, ώστε να καταδείξουν αυτές τις αδυναμίες του σοσιαλιστικού εγχειρήματος της Ανατολικής Ευρώπης. Έτσι, συγκεντρώθηκαν σε μια οργάνωση άνθρωποι που μεταξύ τους είχαν μεγάλες ιδεολογικές διαφορές, καθώς δεν πίστευαν σε μια συγκεκριμένη ιδεολογία αλλά ανήκαν σε ολόκληρο το φάσμα της αριστεράς. Αυτό οδήγησε σε σημαντικές δυσλειτουργίες την οργάνωση, καθώς ήταν δύσκολο να δομηθεί με κάθετη ιεραρχία. Παρ' όλα αυτά τα μέλη της τη διατήρησαν μέχρι και το 1967, οπότε και κατέρρευσε, διότι αποκαλύφθηκε η χρηματοδοτική της πηγή. Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα ο Josselson, προεδρεύων του CCF, κλήθηκε να δώσει εξηγήσεις που δε μπορούσε να δώσει, με αποτέλεσμα τα περισσότερα μέλη να αποχωρήσουν και τελικά να πάψει η λειτουργία του.

Η Γερμανία ήταν η χώρα στην οποία ιδρύθηκε το CCF. Η διχοτομημένη χώρα σε Ανατολική και Δυτική, ως αποτέλεσμα του επιμερισμού της επικράτειάς της στους δύο κύριους νικητές του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, ήταν το επίκεντρο της ψυχροπολεμικής διαμάχης στην Ευρώπη. Βασικός στόχος του Κογκρέσου ήταν η αποναζιστικοποίηση της χώρας, ενώ βοήθησε πολλούς Γερμανούς διανοούμενους να επισκεφθούν τις ΗΠΑ. Η Γαλλία και η Ιταλία, έχοντας τα ισχυρότερα κομμουνιστικά κόμματα στη Δυτική Ευρώπη, τέθηκαν στο επίκεντρο της δράσης του

κογκρέσου. Στη Γαλλία είχε τα κεντρικά του γραφεία, συντονίζοντας τη δράση του σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ στην Ιταλία οργάνωσε σημαντικά γεγονότα, όπως φεστιβάλ και συνέδρια. Η Βρετανία ήταν σχετικά απρόθυμη να λάβει μέρος, ωστόσο, η δράση της σχετίζεται με σημαντικές επιτυχίες στον αντικομμουνιστικό αγώνα κατά τη διάρκεια του πολέμου της Κορέας. Ειδικότερα κατέδειξαν οι Βρετανοί τη σχέση μεταξύ της Παγκόσμιας Ένωσης Φοιτητών με την ΕΣΣΔ. Το σημαντικότερο όμως, επίτευγμα ήταν το περιοδικό *Encounter*, ένα από τα μεγαλύτερα έντυπα που διαμόρφωναν πολιτική άποψη. Στη Σκανδιναβία η δράση του CCF συνδέεται με τη Δανία. Εκεί, ο αντικομμουνισμός είχε λάβει μεγάλες διαστάσεις, αν και οι ηγέτες του CCF δε μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του αγώνα λόγω του χαμηλού επιπέδου. Η κατάσταση αυτή άλλαξε, όταν επικεφαλής τέθηκε ο Σλάιμαν, ο οποίος διαμόρφωσε ένα κύκλο ανθρώπων που κατείχαν θέσεις κλειδιά, ώστε να μπορεί να διαμορφώνει πολιτική άποψη στην κοινή γνώμη. Η γειτονική Σουηδία έλαβε μέρος στο κογκρέσο με την έκδοση κυρίως περιοδικών που είχαν περισσότερο αντισοβιετική στάση παρά θέση υπέρ των ΗΠΑ. Αξίζει να σημειώσουμε ότι στη χώρα αυτή, των οκτώ περίπου εκατομμυρίων κατοίκων, εξήντα διανοούμενοι χρηματοδοτούνταν από τη CIA. Γενικά, η δράση του CCF στηριζόταν κυρίως στην οργάνωση συνεδρίων, τη χρηματοδότηση ταξιδιών στις ΗΠΑ και την έκδοση περιοδικών. Μέχρι και το 1967 μπορούμε να πούμε πως ήταν μια επιτυχημένη οργάνωση ως προς τα αποτελέσματα που έφερε, σε σχέση πάντα βάσει των στόχων που είχε θέσει.

Η δεύτερη οργάνωση που μελετήσαμε ήταν το USIA, που ήταν το επίσημο όργανο των ΗΠΑ, με στόχο να παράσχει σε αλλοδαπούς πληροφόρηση σχετικά με τις ΗΠΑ και τη ζωή σε αυτήν. Πέραν, όμως, αυτού είχε και σημαντική αντισοβιετική δράση. Ταυτόχρονα έπρεπε να αντιμετωπίσει και τις στερεότυπες αντιλήψεις κυρίως των Ευρωπαίων που αντιμετώπιζαν τον αμερικανικό πολιτισμό υποτιμητικά. Όσοι εργάζονταν εδώ, θεωρούσαν πως επιτελούσαν πολύ σημαντικό έργο, ως προασπιστές του δυτικού τρόπου ζωής ενάντια στον σοσιαλιστικό ολοκληρωτισμό. Για τους παραπάνω σκοπούς χρηματοδοτούσαν την έκδοση περιοδικών, την οργάνωση συνεδρίων και διάφορες περιοδείες λαϊκών καλλιτεχνών. Η σημαντικότερη, ωστόσο, συνεισφορά στον αντικομμουνιστικό αγώνα των ΗΠΑ ήταν η λειτουργία βιβλιοθηκών σε διάφορες χώρες καθώς και η λειτουργία του ραδιοφωνικού σταθμού Voice of America.

Οι βιβλιοθήκες που διαχειριζόταν το USIA ανήκαν αρχικά στον αμερικανικό στρατό.

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ο αμερικανικός στρατός φρόντισε να διατηρεί βιβλιοθήκες για το προσωπικό του. Μετά τον πόλεμο αυτές οι βιβλιοθήκες περιήλθαν στο USIA. Μέσα από αυτές οι ΗΠΑ επεδίωκαν να παρουσιάσουν ένα ιδεατό πρόσωπο για τη χώρα τους και να καταδείξουν την ειρηνική τους προδιάθεση. Τα βιβλία που υπήρχαν στις βιβλιοθήκες της λογοκρίνονταν, κυρίως στις αρχές του Ψυχρού Πολέμου. Οι έντονες αντιδράσεις εναντίον των ΗΠΑ, ως αποτέλεσμα των πολιτικών της σε συνδυασμό με τη σύνδεση των βιβλιοθηκών αυτών άμεσα με την κυβέρνηση των ΗΠΑ, τις κατέστησαν ευάλωτες σε δυναμικές κινητοποιήσεις πολιτών. Αυτό οδήγησε στον περιορισμό της λογοκρισίας που, ωστόσο, δεν απέδωσε τα επιθυμητά αποτελέσματα. Τελικά, η πρόσβαση στις βιβλιοθήκες αυτές περιορίστηκε σε ακαδημαϊκούς, δημοσιογράφους και γενικότερα ανθρώπους που είχαν επιρροή στην κοινή γνώμη.

Το ραδιόφωνο έπαιξε το δικό του ιδιαίτερο ρόλο στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Μέσω αυτού μπορούσαν οι ΗΠΑ να μεταφέρουν το μήνυμά τους και πέρα από το σιδηρούν παραπέτασμα. Βασικός φορέας σε αυτή την προσπάθεια ήταν το Voice of America, το οποίο ανήκε διοικητικά στο USIA. Η λειτουργία ξεκίνησε αμέσως μετά την ιαπωνική επίθεση στο Πέρλ Χάρμπορ. Από την αρχή είχε θέσει ως στόχο να προβάλλει τα αληθή γεγονότα, όσο επώδυνα και αν είναι αυτά για τον αγώνα των ΗΠΑ στην Ασία απέναντι στην Ιαπωνία. Μετά τον πόλεμο αξιοποιήθηκε ως προπαγανδιστικό μέσο. Το VoA προσαρμόζε τις εκπομπές του ανάλογα με το κοινό στο οποίο απευθυνόταν, ακριβώς όπως και οι δράσεις του μητρικού USIA. Μέσα από τα προγράμματά του προσπαθούσε να κάνει κατανοητή την αμερικανική πολιτική και ταυτόχρονα να υπονομεύσει στη Δυτική Ευρώπη τη δράση των κομμουνιστικών κομμάτων και της ΕΣΣΔ γενικότερα, ενώ στην Ανατολική Ευρώπη υπονόμει το ίδιο το σοσιαλιστικό καθεστώς. Η δράση του όμως απειλήθηκε από αντίμετρα που έλαβε η ΕΣΣΔ. Εξάλλου, πολλές φορές κατηγορήθηκε το VoA για διάφορα προβλήματα που προέκυψαν στον Ανατολικό Συνασπισμό, όπως η ουγγρική εξέγερση. Συγκεκριμένα, για μεγάλο χρονικό διάστημα οι εκπομπές του παρεμβάλλονταν από παράσιτα και η λύση που προκρίθηκε ήταν η χρήση ισχυρότερων αναμεταδοτών. Πέραν όμως αυτής της δυσκολίας είχε να αντιμετωπίσει και το πεδίο μικροπολιτικής διαμάχης στις ΗΠΑ. Ειδικότερα, υπήρξαν άνθρωποι που ήθελαν να δελεάσουν τους ψηφοφόρους τους με καταγωγή από χώρες που ανήκαν στη σφαίρα επιρροής της

ΕΣΣΔ και χρησιμοποιούσαν το ΝοΑ επεκτείνοντας, παρά τον προγραμματισμό, τη δράση του σε αυτές τις χώρες. Γενικά, θα λέγαμε πως παρείχε ενημέρωση στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού που οι πολίτες της δεν την είχαν από τα κρατικά μέσα ενημέρωσης και για αυτόν τον λόγο πολεμούνταν από την ΕΣΣΔ. Τέλος, η δράση του μετά τον Ψυχρό Πόλεμο περιορίστηκε, ενώ ταυτόχρονα απαγκιστρώθηκε από το USIA, το οποίο καταργήθηκε ως οργάνωση.

Ο κινηματογράφος χρησιμοποιήθηκε ως το λαοφιλές μέσο για να παρουσιαστεί η προπαγάνδα κάθε πλευράς. Οι Σοβιετικοί επεδίωκαν να δείξουν ένα ιδεατό πρόσωπο για το σοσιαλισμό, ενώ οι Αμερικανοί προσπαθούσαν να μετριάσουν τις αρνητικές εικόνες για την κοινωνία τους και να καταδείξουν τις θετικές πλευρές του καπιταλισμού. Η σημασία που έδιναν οι ΗΠΑ στον κινηματογράφο φαίνεται και από το γεγονός ότι υπήρχε ένα κρατικό εγχειρίδιο που αναφερόταν στη λειτουργία του. Τόσο σε Ανατολή όσο και σε Δύση υπήρχε μεγάλος βαθμός ελέγχου της κινηματογραφικής βιομηχανίας και λογοκρισίας, η οποία μειώθηκε αισθητά στις ΗΠΑ κατά τη δεκαετία του '50. Αυτό, ωστόσο, δημιούργησε και τις συνθήκες εκείνες που επέτρεπαν τις διεθνείς συνεργασίες που έδωσαν υπέροχα αριστουργήματα της 7ης τέχνης. Τη δεκαετία αυτή από τα εννιά μεγάλα στούντιο των ΗΠΑ τα έξι ασχολούνταν με θέματα που σχετίζονταν άμεσα ή έμμεσα με τον Ψυχρό Πόλεμο. Ιδιαίτερα, αμέσως μετά τον πόλεμο, οι χώρες της Ευρώπης ήθελαν να ανοικοδομηθούν και το αμερικανικό όνειρο ήταν μια καλή βάση για να εδραιωθεί ο φιλελευθερισμός. Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν και κινούμενα σχέδια για την προβολή των αρνητικών στοιχείων του σοσιαλισμού και με αυτόν τον τρόπο ήταν δυνατό να επηρεαστεί και η επόμενη γενιά πολιτών. Αξίζει να σημειώσουμε πως ο κινηματογράφος χρησιμοποιήθηκε για να αντιμετωπιστεί η αρνητική στάση των Ευρωπαίων για τις ΗΠΑ, δείχνοντας τις θετικές πτυχές της χώρας αυτής. Με αυτόν τον τρόπο γίνονταν περισσότερο θελκτικές στους πολίτες αυτών των χωρών και ταυτόχρονα περνούσαν και τα αντίστοιχα αντικομμουνιστικά μηνύματα.

Ο φόβος της αποστασίας ανθρώπων που γνώριζαν σημαντικές πληροφορίες ήταν διάχυτος μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων. Οι λόγοι για μια τέτοια πράξη μπορούν να εντοπιστούν στις καλύτερες συνθήκες διαβίωσης στη χώρα υποδοχής του αποστάτη, αν και οι πράξεις που οφείλονται σε ιδεολογικούς λόγους τείνουν να αμφισβητήσουν αυτή τη θεώρηση. Οι αποστασίες

που λειτούργησαν προπαγανδιστικά, έγιναν από ανθρώπους γνωστούς λόγω του ταλέντου τους. Οι καλλιτέχνες που έπαιρναν την απόφαση να δραπετεύσουν στη Δύση, ήταν αυτοί που γίνονταν πρωτοσέλιδα σε ολόκληρο τον κόσμο. Τη μεγαλύτερη εντύπωση προκάλεσε η αποστασία του Νουρέγιεφ, ενός κλασικού χορευτή, ο οποίος με τη βοήθεια μιας φίλης του ζήτησε άσυλο στη Γαλλία. Οι Σοβιετικοί τον κατηγόρησαν πως ακολουθεί μια παρηκμασμένη τέχνη και δεν εκτιμά το υψηλό επίπεδο της ΕΣΣΔ, ενώ από την άλλη οι Δυτικοί τον παρουσίασαν ως δραπέτη στην ελευθερία. Η ευκαιρία του δόθηκε, όταν έλαβε μέρος στην περιοδεία του θιάσου του Κίρον στην Ευρώπη. Παρά την κοινή αντίληψη πως οι περιοδείες ήταν μια καλή ευκαιρία για αποστασία, τα ρωσικά θέατρα βρίσκονταν συχνά σε περιοδεία και τα μέλη της επέστρεφαν πίσω. Εκτός, όμως από τους διάσημους αποστάτες υπήρχαν και λαϊκοί, οι οποίοι έγιναν ήρωες στα μάτια των συμπατριωτών τους. Τέτοιο πρόσωπο ήταν ο Σούμαν, ένας στρατιώτης της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας ο οποίος πέρασε πάνω από τα συρματοπλέγματα που είχαν τοποθετηθεί κατά την κατασκευή του Τοίχους του Βερολίνου. Σε κάθε, όμως, περίπτωση μια τέτοια πράξη γινόταν πρωτοσέλιδο και ολόκληρος ο κόσμος μάθαινε για αυτό. Η πράξη αυτή ταυτιζόταν με πράξη αντίστασης στο Σοβιετικό ολοκληρωτισμό και καταδείκνυε την υπεροχή της Δύσης.

Η πολυπλοκότητα της ψυχροπολεμικής αντιπαλότητας φαίνεται από το γεγονός ότι οι δύο κύριες δυνάμεις έδωσαν μάχες σε διάφορα πεδία. Ο πολιτισμός ήταν ένα σημαντικό τέτοιο πεδίο. Οι δύο δυνάμεις δαπάνησαν τεράστια ποσά και ανθρώπινο δυναμικό σε μια διαδικασία, για να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των ανθρώπων. Για αυτόν ακριβώς το λόγο προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν καθετί που θα μπορούσε να τους προσδώσει αέρα υπεροχής απέναντι στον αντίπαλο. Πέρα από την τέχνη αυτή καθεαυτή και τη διαμάχη μεταξύ αφάιρεσης και ρεαλισμού, χρησιμοποιήθηκαν σύγχρονα μέσα για την προβολή των θετικών στοιχείων της κάθε παράταξης. Οι Αμερικανοί μέσα από τον κινηματογράφο διαμόρφωσαν μια εικόνα θελκτική για τις ΗΠΑ και ταυτόχρονα έκαναν το λεγόμενο αμερικανικό όνειρο επιδίωξη και των Ευρωπαίων. Το ραδιόφωνο χρησιμοποιήθηκε και αυτό, για να φέρει τις ΗΠΑ κοντά στους πολίτες που υπέφεραν από τα ολοκληρωτικά καθεστώτα της ανατολικής Ευρώπης. Η αντίληψη περί κατωτερότητας του αμερικανικού πολιτισμού αντιμετωπίστηκε μέσα από οργανώσεις που ως στόχο είχαν να αναδείξουν καταρχάς τις αδυναμίες του σοσιαλισμού και εν συνεχεία να παρουσιάσουν τα επιτεύγματα του καπιταλισμού. Υπάρχει μεγάλο περιθώριο μελέτης για το συγκεκριμένο θέμα,

ωστόσο ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα είχε η μελέτη της παρουσίασης του αντιπάλου (είτε αυτός ήταν η ΕΣΣΔ είτε οι ΗΠΑ) μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια, καθώς με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν την ιδεολογική προσήλωση και των επόμενων γενεών. Άλλωστε, υπήρξε ανάλογη προσπάθεια και μέσα από τον κινηματογράφο με την παραγωγή κινουμένων σχεδίων, όπως η *Φάρμα των Ζώων* του Όργουελ.

Βιβλιογραφία

- Aldrich, R (2003). "Putting culture into the Cold War: the Cultural Relations Department (CRD) and British Covert Information Warfare". *Intelligence and National Security* 18(2), 109-133.
- Antoszek, A. & Delaney, K. (2003). "Poland: Transmission and Translations". Στο: Stephan A. (Ed) *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*. New York: Berghahn Books.
- Armstrong, K.C. (2003). "The Cultural Cold War in Korea, 1945-1950". *The Journal of Asian Studies*, 62(1), 71-99.
- Aronova, E. (2012). "The Congress for Cultural Freedom, Minerva, and the Quest for Instituting "Science Studies" in the Age of Cold War". *Minerva*, 50(3), 307-337.
- Barkin, M.S. (1984). Fighting the Cartoon War Information Strategies in World War II. *Journal of American Culture*, 7(1-2), 113-117.
- Batchelor, J. (Producer-Director) & Halas, J. (Producer-Director). (1954). *Animal Farm*. London: Halas & Batchelor. <http://www.youtube.com/watch?v=3YYEoWAAmDE>. Πρόσβαση την 04/07/2014.
- Belmonte, A.L. (2008). *Selling the American Way: U.S. Propaganda and the Cold War*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Berghahn, R. V. (2001). *America and the Intellectual Cold Wars in Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Bischof, G. (2006). "Two Sides of the Coin." Στο: Stephan A. (Ed) *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*. New York: Berghahn Books.
- Bixler, P. (1972). "The Charity of Books". *Libraries & Culture*, 36(1), 479-499.
- Blanck, D (2006). *Television, Education, and the Vietnam War: Sweden and the United States*. Στο: Stephan A. (Ed) *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*. New York: Berghahn Books.
- Borra, R. (1967) "The problem of jamming in international broadcasting". *Journal of Broadcasting*, 11(4), 355-368
- Botsiou, E.K. (2006). *The Interface Between Politics and Culture in Greece*. Stephan A. (Ed) *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*. New York: Berghahn Books.
- Boyne, R. (1990). *Culture and thw World-System*. Στο Featherstone, M. (Ed). *Global Culture: Nationalism, Globalism and Modernity*. London: Sage.
- Byrd, K. C. (1972). "Introduction". *Libraries & Culture*, 36(1), 475-477.
- Caute, D. (2008). *The Dancer Defects: The struggle for cultural supremacy during the Cold War*. Oxford: Oxford University Press.
- Ceplair, L. (2007). "Isobel Lennart and the Dynamics of Informing in Hollywood". *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 27(4), 513-529.
- Dalek, R. (1983). *The American Style of Forreign Policy: Cultural politics and forreign affairs*. New York: Knopf.
- Davies, S. (2003). "Soviet cinema and the early Cold War: Pudovkin's Admiral Nakhimov". *Cold*

- War History*, 4(1), 49-70.
- Collett, J. (1972). "American Libraries Abroad: United States Information Service". *Library Trends*, 20(3), 538-547.
- Cooke, P. (2007). "'Oggi in Italia': The Voice of Truth and Peace in Cold War Italy". *Modern Italy*, 12(2), 251-265.
- Eldridge, N.D. (2000). "'Dear Owen': The CIA, Luigi Luraschi and Hollywood, 1953". *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 20(2), 149-196.
- Ellwood, D.W. (2006). "The 1948 elections in Italy: a cold war propaganda battle". *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 13(1), 19-33.
- Galtung, J. (1990). "Cultural Violence". *Journal of Peace Research*, 27(3), 291-305.
- Gardner, A., Nicholls, M. & White, A. (2012). "Cold War Cultures and Globalisation". *Third Text*, 26(2), 205-215.
- Gienow-Hecht, J. (2003). "How Good are We? Culture and Cold War". *Intelligence and National Security*, 18(2), 269-282.
- Granville, J. (2004). "Radio Free Europe and international decision-making during the Hungarian crisis of 1956". *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 24(4), 589-611.
- Hixson, W. (1998). *Parting The Curtain: Propaganda, culture and the Cold War, 1945-1961*. New York: Saint Martins Griggin.
- Honsa, T. (2012). "Dr. Benson's Cold War Prescription: How a Cartoon Series Presaged America's Cold War Lifestyle". *Journal of Popular Film and Television*, 40(4), 202-211
- Huntington, P.S. (1993). "The clash of civilizations?", *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49.
- Isaac, J. (2007). "The Human Sciences in Cold War America". *The Historical Journal*, 50, 725-746.
- Jervis, R. (1985). "From Balance to Concert: A study of international security cooperation". *World Politics*, 38(1), 58-79.
- Jarvie, I. (2008). "The Cold War And The Movie Industry". *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 28(2), 241-247.
- Jenkins, C. (2001). "International Harmony: Threat or Menace? U.S. Youth services librarians and Cold War censorship, 1946-1955". *Libraries & Culture*, 36(1), 116-130.
- Jowett, G. (2009). "The Cold War and the United States Information Agency: American propaganda and public diplomacy, 1945-1989". *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 29(1), 129-132.
- Karademir, S.B. (2012). "Turkey as a 'Willing Receiver' of American Soft Power: Hollywood Movies in Turkey during the Cold War". *Turkish Studies*, 13(4), 633-645.
- Kind-Kovács, F. (2013). "Voices, letters, and literature through the Iron Curtain: exiles and the (trans)mission of radio in the Cold War". *Cold War History*, 13(2), 193-219.
- Kisatsky, D. (1999) "Voice of America and Iran, 1949-1953: US liberal developmentalism, propaganda and the Cold War". *Intelligence and National Security*, 14(3), 160-185.
- Koppes, R.C. & Black, D.G. (1977). "What to Show the World: The Office of War Information and Hollywood, 1942-1945". *The Journal of American History*, 64(1), 87-105.
- Leab, J.D. (1984). "How Red Was My Valley: Hollywood, the Cold War Film, and I Married a Communist". *Journal of Contemporary History*, 19(1), 59-88.
- Lerch, J.H. (1958). "Diverse techniques in international broadcasting". *Journal of Broadcasting*, 2(3), 213-224.
- Liping, B.U. (1999). "Educational Exchange and Cultural Diplomacy in the Cold War". *Journal*

- of American Studies*, 33(3), 393-415.
- Lucas, W. (2003). "Beyond freedom, beyond control, beyond the Cold War: approaches to American culture and the state-private network". *Intelligence and National Security*, 18(2), 53-72.
- McCarthy, D.K. (1987). "From Cold War to Cultural Development: The international cultural activities of the Ford Foundation, 1950-1980". *Daedalus*, 16(1), 93-117.
- Metz, W. (2006). "Hollywood Cinema". Στο Bidsby, C. (Ed.). *The Cambridge Companion of Modern American Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Monod, D. (2003). "'He is a cripple an' needs my love': Porgy and Bess as Cold War propaganda". *Intelligence and National Security*, 18(2), 300-312.
- n.a. (2007). *Origins of the Congress for Cultural Freedom, 1945-1950*. <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/95unclass/Warner.html>. Πρόσβαση την 11/08/2013.
- n.a. (2014a). *The Beginning: An American Voice Greets the World*. <http://www.insidevoa.com/content/a-13-34-beginning-of-an-american-voice-111602684/177526.html>. Πρόσβαση την 15/4/2014.
- n.a. (2014b). *VOA in the Postwar Years*. <http://www.insidevoa.com/content/a-13-34-2007-post-wii-history-111602679/177529.html>. Πρόσβαση την 15/4/2014.
- n.a. (2014c). *Restructuring US International Broadcasting in the 1990s*. <http://www.insidevoa.com/content/a-13-34-2007-reorganizing-us-international-broadcasting-in-the-1990s-111602649/177524.html>. Πρόσβαση την 15/4/2014.
- National Archives. (n.d.) *Records of the United States Information Agency (USIA)*. <http://www.archives.gov/research/guide-fed-records/groups/306.html>. Πρόσβαση την 11/6/2014.
- Nye Jr., S.J. (2008). "Public Diplomacy and Soft Power". *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 94-109.
- Nye Jr., S.J. (2004a). *Soft Power: The means to success in world politics*. New York: Public Affairs.
- Nye Jr., S.J. (2004b). "The Decline of America's Soft Power". *Foreign Affairs*. <http://www.foreignaffairs.com/articles/59888/joseph-s-nye-jr/the-decline-of-americas-soft-power>. Πρόσβαση την 10η Μαΐου 2014.
- Nye Jr., S.J. (1990). "Soft Power". *Foreign Policy*, 80, 153-171.
- Rubin, N.A. (2012). *Archives of Authority: Empire, culture and the cold war*. New Jersey: Princeton University Press.
- Saunders, S.F. (2001). *The Cultural Cold War: The CIA and the world of arts and letters*. New York: New Press.
- Sedikides, C. & Anderson, A.C. (1992). "Casual Explanations of Defection: A knowledge structure approach". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(4), 420-429.
- O'Brien, P. K. (2006). *The United States, War, and the Twentieth Century*. Στο Bidsby, C. (Ed.). *The Cambridge Companion of Modern American Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Osa, M. (1997). "Creating Solidarity: The religious foundations of the Polish social movement". *East European Politics & Societies*, 11(2), 339-365.
- Osgood, K. (2002). "Hearts and Minds: The unconventional cold war". *Journal of Cold War Studies*, 4(2), 85-107.

- Πασχαλίδης, Γ. (2002). “Μαζική Κουλτούρα και Υψηλή Τέχνη”. Στο Πασχαλίδης, Γ. & Χουμπουρή-Ιωαννίδου, Α. Οι διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων τ.Γ': Εισαγωγή στον Πολιτισμό. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Philipsen, I. (2003). “Out of the Tune: The Congress for Cultural Freedom in Denmark”. *Intelligence and National Security*, 18(2), 237-253.
- Pileggi, S.M., Grabe, E.M., Holderman, B.L. & de Montigny, M. (2000) “Business As Usual: The American Dream in Hollywood Business Films”. *Mass Communication and Society*, 3(2-3), 207-228
- Poiger, U.G. (2000). *Jazz, rock and rebels: Cold War politics and American culture in a divided Germany*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Richards, S.P. (2001). “Cold War Librarianship: Soviet and American Library Activities in Support of National Foreign Policy, 1946-1991”. *Libraries & Culture*, 36(1), 183-203.
- Risso, L. (2011). “A Difficult Compromise: British and American Plans for a Common Anti-Communist Propaganda Response in Western Europe, 1948–58”. *Intelligence and National Security*, 26(2-3), 330-354
- Saunders, S.F. (2000). *The Cultural Cold War: The CIS and the world of arts and letters*. New York: The New Press.
- Schwalbe, B.C. (2005). “Jacqueline Kennedy and Cold War Propaganda”. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 49(1), 111-127.
- Schwartz, E. (1972). “American Libraries Abroad: U.S. Military Libraries”. *Libraries & Culture*, 36(1), 527-537.
- Scott-Smith, G. (2002). “The Congress for Cultural Freedom, the End of Ideology and the 1955 Milan Conference: Defining the Parameters of Discourse”. *Journal of Contemporary History*, 37(3), 437-455.
- Scott-Smith, G. (2000a). “A Radical Democratic Political Offensive: Melvin J. Lasky, Der Monat, and the Congress for Cultural Freedom”. *Journal for Contemporary History*, 35(2), 263-280.
- Scott-Smith, G. (2000b) “The ‘masterpieces of the twentieth century’ festival and the congress for cultural freedom: Origins and consolidation 1947–52”. *Intelligence and National Security*, 15(1), 121-143.
- Shaw, T. (2010a). “The Cold War and the United States Information Agency: American propaganda and public diplomacy, 1945–1989”. *Cold War History*, 10(2), 276-277.
- Shaw, T. (2010b). “The Russians Are Coming The Russians Are Coming (1966): Reconsidering Hollywood’s Cold War “Turn” of the 1960s”. *Film History: An International Journal*, 22(2), 235-250.
- Short, K.R.M. (1983). “Washington's information manual for Hollywood, 1942”. *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 3(2), 171-180.
- Siefert, M. (2006). *From Cold War to Wary Peace: American culture in the USSR and Russia*. Στο: Stephan A. (Ed) *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*. New York: Berghahn Books.
- Stenberg, B. (2012). *Jag jobbade ju också för CIA*. <http://www.expressen.se/gt/kultur/jag-jobbade-ju-ocksa-for-cia/>. Πρόσβαση την 22/03/2014.
- Stephan, A. (2006a). “Cold War Alliances and the Emergence of Transatlantic Competition: An Introduction”. Στο: Stephan A. (Ed) *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*. New York: Berghahn Books.

- Stephan, A. (2006b). "A special German Case of Cultural Americanization". Στο: Stephan A. (Ed) *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*. New York: Berghahn Books.
- Sorensen, A.N. & Petersen, K. (2003). "Ameri-Danes and Pro-American Anti-Americans: Americanization and anti-americanization in Denmark after 1945". Στο: Stephan A. (Ed) *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*. New York: Berghahn Books.
- Swidler, A. (1986). "Culture in Action: Symbols and Strategies". *American Sociological Review*, 51(2), 273-286.
- Thomas, M. (n.d.) *Religion and the Cold War*. <http://www.history.ac.uk/reviews/review/362>. Πρόσβαση την 26/4/2014.
- Tobia, S. (2011a). "Introduction: Europe Americanized? Popular reception of Western Cold War propaganda in Europe". *Cold War History*, 11(1), 1-7
- Tobia, S. (2011b). "Advertising America: VoA and Italy". *Cold War History*, 11(1), 27-47
- Torpey, C.J. (1995). *Intellectuals, Socialism and Dissent: The East German Opposition and Its Legacy*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tity De Vries, (2003). "The Absent Dutch: Dutch Intellectuals and the Congress for Cultural Freedom". *Intelligence and National Security*, 18(2), 254-266
- University of Illinois (1999). *United States Information Agency*. <http://dosfan.lib.uic.edu/usia/>. Πρόσβαση την 11/6/2014.
- Vizzini, B.E. (2008). "Cold War Fears, Cold War Passions: Conservatives And Liberals Square Off in 1950s Science Fiction". *Quarterly Review of Film and Video*, 26(1), 28-39.
- Wallerstein, I. (1990). "Culture as the Ideological Battleground of Modern World-System". Στο Featherstone, M. (Ed). *Global Culture: Nationalism, Globalism and Modernity*. London: Sage.
- Wang, J. (2007). "Telling the American story to the world: The purpose of U.S. public diplomacy in historical perspective". *Public Relations Review* 33, 21-30
- Wagnleitner, R. (1994). "American Cultural Diplomacy, Hollywood, and the Cold War in Central Europe". *Rethinking Marxism: A Journal of Economics, Culture & Society*, 7(1), 31-47.
- Willford, H. (2000). "'Unwitting Assets?': British Intellectuals and the Congress for Cultural Freedom". *Twentieth Century British History*, 11(1), 42-60.
- Willford, H (2006a). "Britain: In between". Στο: Stephan A. (Ed) *The Americanization of Europe: Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945*. New York: Berghahn Books.
- Willford, H. (2006b). "Secret America: The CIA and American culture". Στο Bidsby, C. (Ed.). *The Cambridge Companion of Modern American Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wise, E.J. & Baron, S. (2010). *Dangerous Games: Faces, incidents, and casualties of the Cold War*. Anapolis: Naval Institute Press.
- Whelan, B. (2003). "Marshall plan publicity and propaganda in Italy and Ireland, 1947–1951". *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 23(4), 311-328.
- Yuresha, J. (2008). "The World of Rudolf Nureyev". *Dance Chronicle*, 31(2), 268-274.